

„mindent szabad, kivéve igazat mondani”

HELIKON

IRODALMI FOLYÓIRAT

MEGJELENIK KETSZER EGY HONAPBAN KOLOZSVÁRON
XIX. ÉVFOLYAM 2008. 19. (513.) SZÁM – OKTÓBER 10.

ára 2 lej

A zilahi református templom

KIRÁLY LÁSZLÓ

A gazda rétre megy

Gyanítom, sőt tudom: ha életem fontos vásárába mennék, Szilágyi István írásai nyomán, ökröt, lovat, bort vagy búzát venni, valamely mord történelmi korban, pontosan tudnám, minek mi az ára, *hogy?* a zab, a gyolcs, a lószerszám.

Nem lehetne becsapni, rőt szakállal jégre csalni engem, se hamis szóval, se okos csellel: betéve tudom, mi a hüvelyk, a láb, a lat, a véka, sing – a meszely és a pint.

Biztosra mennék: szekerem itt meg itt vasaltatom, kardom amott élezik ragyogóra, gombot mentémre veres embernél fontolva alkuszom, lovam patkoltatom.

Boromat piros menyecske töltse, pecsenyém ne görbe tekintet süsse – s azt is tudnám, hol lenni az akasztani való kötelet, aminek lenni kell zavaros időkben; és minden idő zavaros.

Több mint negyven éve lesem el Tőle az efféle tudnivalókat, s rendre mindnek hasznát vettem így-úgy, főképpen olyan sokadalmakban, melyekbe hatalmi szóval küldtek bennünket, vagy amelyekben mi magunk vittük vásárra a bőrünk.

Gyakorta megesik ez azokkal, akik történelemben élnek.

Azt sem mástól tudom, miként kell kámforra válni a kényszer-gyülekezések idején, mikor különös élvezettel terelték egybe a magunkfajtat üres beszédű sehonnaiak.

Aki-aki a rétre megy, a „banda” vele megy...

Aki pedig ily időkben is, ily idők ellenére is könyveket volt képes írni, arról magáról is könyvet írnak előbb-utóbb – a méltatást majd azokban kell keresni.

Nekünk itt, most épp jó a személyes hang.

Gazdának meg csak azért nevezem, mert a röpke évtizedek alatt karnyújtásnyi közelségből láthatam, mit tett a rábízott szellemi – s nemcsak szellemi – örökséggel, vagy

azzal a szerzett gazdagsággal, melyet majd maga hagy utódaira.

Tervez és épít, legyen szó könyvről, házról vagy csak egy „egyszerű” nyugat-európai körútról a diktatúrás hetvenes évek közepén, afféle szegénylegény-utazásáról, melyen Köntös-Szabó úrral gondolkodás nélkül és hálásan bíztuk rá cincogó vagyonunkat és a parancsnoki pálcát, tudva, hogy az ő kitartása nélkül meg sem próbálkoztunk volna a bukaresti vízumszerzés gyötrelmes és megalázó hadjáratába elindulni.

Aztán egyszer csak azt mondta valahol egy holland réten, egyhavi alvás nélküli álmom után: – Innen most már hazataláltok –, s azzal elindult lobogó vászonnadrágjában Skóciába; nem fordult hátra, emlékezetem szerint, mint aki tudja, hogy fene – jó?, rossz? – dolog az összetartozás.

A derült égből jut eszembe: nem akármilyen teljesítmény Európának ebben a köddel álcázott zugában, nyakatekert utasítások zuhogásában, állandó hamis időjárás-jelentéseket hallgatva, a pillanatig sem nyugvó vízen egyensúlyozó hajó parancsnoki hídján állni, annyi éven át, akkor is, mikor még nem volt „címzetes” kapitány.

Ezt csak az teszi meg, akinek a mesterségén, a teljesítmény nagyszerűségén túl, érzelmileg is köze van a rábízott vízi alkalmatossághoz, a rakományhoz, netán a változó, de egy célú legénységhez; és aki eldöntötte, hogy nem figyel semmi sziréndalra.

Ezt ugyan Őmaga jól álcázza – épp ezért mindnyájan tudjuk róla.

Aki-aki a rétre megy... – ilyesmi kért meg vele a „banda”.

Díszíthetném még írásom cicomás történetekkel, de nem tehetem.

Főszerkesztőm nem kedveli az efféle dörgölőzést.

Úgy teszek, mint aki semmiről sem tud.

Hallom, Szilágyi István hetvenéves.

Vivát!

- A 70 éves Szilágyi Istvánról: Lászlóffy Aladár, Pomogáts Béla és Szálinger Balázs
- Antal Balázs tanulmánya
- Szakács István Péter novellája
- Szócs István jegyzete
- A NAGY KILOMETRIK

OLVASÓINK
FIGYELMÉBE!

A postai lapterjesztő nyilvántartásában a HELIKON katalógus-száma 3012. Folyóiratunkra a szerkesztőségben is elő lehet fizetni 10 és 14 óra között. Kolozsvári előfizetőinknek díjtalanul kézbesítjük a HELIKONT.

19

SZÁLINGER BALÁZS

A pusztulás szecessziója

Minden fordítva történt. Előbb csodálkoztam rá az impozáns úriemberre a kolozsvári *Helikon* szerkesztőségében, mint az író Szilágyi Istvánra. Annak a tíz év előtti szerkesztőségnek a hangulatát egyszer valakinek meg kéne írnia. De tisztességesen ám, kétszáz oldalon. Mózes Attila bájos csacsogása, Király László egyszerre morózus, egyszerre derűs jelenléte, az, ahogy K. Jakab Antal hallgat, és ritkán fölemeli a fejét, hogy mondani akarjon vagy mondjon is valamit. Ahogy térdükre ültetik az utcáról kéziratokkal támadó egyetemistákat és anekdotákkal támadnak vissza, mely anekdotákról süt, hogy előző meg előző nap is elhangzottak ugyanígy, és nekik akkor is ugyanekkora élvezetet jelentett elmondani. Ahogy hideg van odakint – de bent cserépkályha adja a meleget; ahogy hétágra süt a nap odakint – de bent félhomály, ahol elbújni lehet.

Ó igen, és a napi jelenet, ahogy megérkezik Szilágyi István, akinek minden lépéséből sugárzik a „főszerkesztőség”. A fiatal költő ezt veszi észre – és azt, hogy ilyenkor többnyire pénz van, honor van, ha ügyesen tördeli a kezét, előleg. Ez vakítja – és a hihetetlenül, minden nap ugyanolyan lenyűgöző antré. Ahogy megérkezik Szilágyi István. (Ez a kép persze már a múlté: a szerkesztőség már nem ott van, a szereplők sincsenek meg teljes számban, apad a kút – és én félek is látni az új szerkesztőséget.)

En ezt láttam belőle, nem az író. Azért történt minden fordítva, mert Magyarországon nem „kötelező” Szilágyi István: ottani barátaim, akik már a felnőttkor előtt olvasták a nagyregényt (*Kő hull apadó kútba*), mondták persze, hogy nagy író – de hát az ember annyi mindenkire mondja, akit szeret, hogy természetesnek vettem. Persze, hogy nagy író, hiszen nem lehet nem szeretni. Miért is ne lenne az.

Az első, *Helikonon* kívüli élményem vele kapcsolatban egy dokumentumfilm, a tévében. Pista bátyám áll a Zilah melletti szőlőhegy előtt, és mesél. Tetszik, hogy azt mondja, Zilaj. Azt mondja, „azóta” nem volt itt. Látszik rajta a döbbenet. Fölteszi a kezét, amiben egyszerre benne van, hogy „nem én csináltam”, egyszerre az, hogy „ne is beszéljünk róla”. De látszik rajta a döbbenet, és hogy jó lenne most egy kicsit lerázni a filme-seket. Az a szőlőhegy ugyanis nem szőlőhegy már: benőtte rég a gaz az

egészet, és ha a civilizáció újra birtokba veszi, akkor hétvégi házak épülnek oda. Ej, de nagyon ismerős volt az a rohadás. A halott szőlőhegynek van egy sajátos, mindennel összetéveszthetetlen színe és mintázata: nem egyszerűen gazos, hanem látszik rajta a valamikori élet, azaz sokkal képszerűbben mutatja meg a halált. Hogy honnan ismerős, az nem volt kérdés: nagyapám valamikori hegyének van ma ugyanilyen színe

LÁSZLÓFFY ALADÁR

A vadászból

visszatérő

Szilágyi Istvánnak

A zord hegyekből visszatérve minden az öreg vadász érve.

Én rád csak regős őszi ének

eső-vízétől ennyit kérek:

őrizze nyomodat az árva

kiszáradt Európa-sárban!

Neked hiszek: a malmok, nyelvek

patakvíz-lapozása elved.

Rólad tudom, hogy megtanultad

s vállon hozod a lelőtt múltat,

elejtett század homlokával

magát az agancsot, mely rávall.

A pergament és gubacstintát,

mindent, ami egy Zilahon tűnt át,

mindent, ami mohácsi vészbe

ártotta szavunkat, ha kérte,

vagy Donkanyarnak, Jenyiszejnek

sodorta szavunkból a selymet.

Temesváron s a Tiszaháton

látom szánkázni koponyádon

az ördög obi-ugor őst,

sok mai gondunk felelőjét.

Rólad egy életen tanultam,

hogy csak erdő-avar a múltam,

de levelenként felemelve

mit olvasnál az üzenetbe!

A vadászból visszatérve

minden az öreg vadász érve.

és mintázata – de ha az ember felül egy sárkányrepülőre a Balaton nyugati végén, és körülnéz, akkor még több ugyanilyet láthat: megmutatja magát az egész beszakadó Dunántúl. A látvány megér ötezer forintot.

Szilágyi István a nagyapám generációjába tartozik. Elkerült otthonról, az élete nagy részét Kolozsváron töltötte. Ha Zilahon maradt volna, a szőlőhegy egy adott ponton zöldebb lenne ma is. De elkerült, és látnia kell, ha hazatér. És a film mondott jelenetét látva állt össze, hogy Szilágyi Istvánnak, ha író, valóban fontos írónak kell lennie. Nincs is más válasz-

tása. Ha ilyen tragikusan rohadó hátországgal maga mögött valakinek olyan nyugodt és méltóságteljes a belépője, mint amit húszévesen láttam, akkor ott lennie kell valaminek, ahova lecsapódik az indulat és a keserűség. Úgyhogy nem volt nagy kockázat utána is járni az író Szilágyi Istvánnak.

És igen: a lélek az ő világa. Az elfojtás, a leépülés – de a szépség tombolása. Bizony: az elfojtásban és a leépülésben! Hiszen a halott szőlőhegyen vadvirágok nőnek, a sírként benőtt pincékbe állatok költöznek – Szilágyi István pedig olyan, szecesszióba vadult nyelven tárja elénk Szendy Ilka és Gönczi Dénes borzalmas, lassú, fojtott történetét, mintha folyamatosan mezei virágokkal benőtt mezőn lépkednénk. Szomorú a hanyatlás? Dehogy! Csak természetes. A legnemesebb értelmében. Az író Szilágyi Istvánnak ez lehet az egyik megfajtése: kiengesztelődést nyújt a lassú (tehát nem dühöt, csak lehangoltságot hozó) tragédiában, eszköze a nyelv, gyökere a saját élet.

Amelynek észrevehető jegyei egyébként egyre fogynak az életműben. A konkrét élményanyag az első két elbeszéléskötetében igen nagy szerepet kap (Szilágyi ipari iskolát végzett, és mozdonyvezetőnek készült – a novel-lákban nem ritkák pl. az ipari szakszavak), majd ahogy fejlődik mint író, egyre kevesebbet támaszkodik a saját élményekre. Egy helyen olvastam, hogy 1966 óta szinte alig van jelen időben játszódó története – az 1975-ös *Kő hull apadó kútba* pedig talán éppen felénél van ennek a folyamatnak: a helyszín fikatív (de nem nehéz a Szilágyságot érezni benne), az idő múlt (de nem annyira messzi múlt, hogy abból Szilágyi Istvánnak, akár nagyszüleinek meséi alapján ne legyenek történetei). Az 1990-es *Agancsbozót* monumentális allegóriájában a főszereplő karóráját összetörik – az idő onnantól kezdve megszűnik. A *Kő hull...* mellett a másik csúcsműként emlegetett *Hollóidő* pedig eleve a török korban játszódik.

Nagyon kézre áll a metafora. Szendy Ilka követ hord egy kútba, amelynek mélyén megölt szeretője porlik. Szilágyi István egyre távolodik a friss, színes, rohadó jelentől – a poros, fakó, életteli múlt felé. Nem hiszem, hogy ebben koncepció volna: nem eltervezett menekülés ez. Hanem ösztönös. És helyes, és jól teszi, és vigyen magával, menekítsen el a következő regényébe is minél több olyan csodát, amit itt nem becsülnek meg.

Tavasszal láttam legutóbb: élet-erős, jobban néz ki, mint bármikor. Most hetvenéves. Isten éltesse!

POMOGÁTS BÉLA

A sors kovácsa és a kovács sorsa

– Jegyzetek Szilágyi Istvánról –

A homo faber mítosza

A „homo faber” mítosza az antik „kovácsistenhez”, Hephaisztoszhoz fűződik: ennek az alvilágban található műhelyében, ahogy ezt Homérosz az *Iliász* tizenharmadik énekében elmondja, a „kovácsisten” egy „csillagos ég s örök ércházban” serénykedik, „mely égilakók közt fénylett, s melyet a Sántító maga épített volt”. Majd így folytatódik az eposzi történet: „Őt a fűvök mellett izzadva találta, amint épp / sürgött: hús háromlábast készítve a tűznél, / hogy palotájának fala mellett rakja ki sorban. / Aztán mind alá aranyos kerekeket helyezett el, / hogy gyűlésbe gurulhasson valamennyi magától, / s onnan hazafuthasson; bámult, aki látta. / Készen volt már mind, csak a nagyszerű-mívű fülek még / nem voltak rajtuk, s ehhez szökeket kalapált most” (Devecseri Gábor fordítása). A kovácsmesterségnek ez a mitológiai megjelenítése korszakokon átívelve hagyott nyomot az európai művészeti gondolkodás történetén. Homérosz ugyanis a művészetnek két lényegi tulajdonságát összegezte ebben a pár sorban, majd a következőkben, amelyek Akhilleusz remekművű pajzsának elkészítését és magát a mitikus védőfegyvert írták le. Ez a két tulajdonság: az aprólékos és hozzáértő alkotó munka, a mesterség és az alkotás csodás, mondhatnám „valóságfeletti” szakralitása (ez a mozzanat nyilván meg abban, hogy a háromlábú edények, az antik szertartásrend nélkülözhetetlen kellékei „maguktól gurulhassanak a gyűlésbe”, azaz a szertartás színhelyére).

Szilágyi István esetében mindenekelőtt ezt kell megállapítanom, az alkotó munkának e „kettős arculata” érvényesül: az írásművészete egyrészt a „homo faber” mesterségbeli tudására épül, és ebben a tudásban egyrészt jelen van és működik a széleskörű – a fizikai és a szellemi munkából egyformán eredő – tapasztalat, a széleskörű ismeretanyag, és az „írásnak”, az elbeszélésnek mint mesterségnek a fölényi ismerete, másrészt jelen van és működik a teremtő készség az írói „látomás”, amely újszerű rendben helyezi el az ismereteket és tapasztalatokat. Éppen ezáltal az újszerű egyszerre dokumentatív és látomásos, a történelmi és társadalmi valóságot megjelenítő és ezt a „valóságot” egy „valóságfeletti” összefüggérendszerben bemutató vízióban új jelentéstartományokkal teszi gazdagabbá és teljesebbé a létrehozott írói alkotást. Mindez különben a huszadik (huszonegyedik) századi regényirodalom ambíciója és tulajdonsága, mondjuk, a latin-amerikai Gabriel Garcia Márquez-től a magyar Nádas Péterig.

Arról még nem beszéltem, hogy a Héphaisztosz-példázatnak létezik egy kézenfekvőbb, méghozzá életrajzi jellegű magyarázata, minthogy Szilágyi István ifjúságában (a Szatmáron tett érettségi vizsga után) géplakatos szakmunkás lett és egy mozdónyszerelő műhelyben dolgozott. Márpedig aligha lehet az ipari korszakban az antik „kovácsisten” munkájához közelebb eső munkát találni, mint a mozdónyszerelést. Ha Héphaisztosz ma élne, hadd engedjem meg magamnak ezt a

frivol következtetést, az eposzköltő mint mozdónyszerelőt mutathatná be. Mindenesetre azt mondhatom, hogy a nagyüzemi munkának lehetett némi szerepe abban, hogy a kolozsvári író – mint író is – megbecsüli a mesterségbeli tudást, azt a szakemberi készséget, amely az epikai anyag formálását legalább olyan fontosnak tartja, mint az emberábrázolást és a történetmondást átlényegítő és jelképes magaslatra emelő írói víziót.

A „mesterségbeli tudás” és a „mitikus ábrázolás” összefüggését (vagy éppen a „mesterségbeli tudás” „mitikus ábrázolását”) mint próza-poétikai sajátosságot korábban is érintette a Szilágyi István munkásságát elemző szakirodalom. Takács Ferenc *A história és a mítosz* című, az *Agancsbozót* című regényről írott tanulmányában olvasom a következőket: „Kovácsok dolgoznak a barlangban, három – majd négy – kovácsisten: az első ipart, a természettel az embert elsőként radikálisan szembeállító ősmesterséget művelik, azt a mesterséget, mely a művinek-mesterségesnek, a tudatosan létrehozottnak és teremtettnak, azaz a saját-

Kaiser Ottó felvétele

san emberi világnak ősi jelképe, mítosza és archetípusa. »Kovácsolni« számtalan nyelven tesz (vagy tett) annyit, mint »csinálni, létrehozni valamit«: a homo faber, a fabrikáló ember a maga emberi világának, azaz önmagának a kovácsa. Tehát valamiféle antropológiai allegória sejlik fel Szilágyi mítoszból: a Természettel szembeállított Művesség tanmeseje, benne az Ember nagyságával.” A különös és mitikus (szinte héphaisztoszi) kovácsműhely ábrázolása bizonyára maga is összefügg azzal, hogy Szilágyi István ifjúságában éppen egy ilyen műhelyben szerzett személyes tapasztalatokat.

Írói indulás és beérkezés

Szilágyi István már korai elbeszéléseiben biztos emberismerettel mutatta be hőseinek drámai konfliktusok között zajló életét, költői eszközökkel idézte fel az ember és a természet kapcsolatát. Kétkezi munkásokat ábrázolt,

ezek a munkások azonban nem is emlékeztetnek az „üzemi regények” egysíkú emberalakjaira, teljes életet élnek, eredeti, bonyolult emberi jellemek. A prózatechnikát a belső monológ használatba vétele révén újította meg, ezzel az eljárással is az emberi lélek belső gazdagságát domborította ki. *Üllő, dobszó, harang* (1969) című regényében egy tanítónő és egy katonaszökevény szerelmének költői történetét állította szembe a második világháború pusztító katalizmájával. Biztos kézzel idézte fel a háború kegyetlen eseményeit, és rajzolta meg a mélyen ható lelki folyamatokat. Arra figyelmeztetett, hogy a történelem szörnyű dúlása idején az emberi kapcsolatok benső körében lehet megőrizni a humánus értékeket.

Írói pályakezdésének legnagyobb lélegzetű vállalkozása a *Kő hull apadó kútba* című, 1975-ben megjelent regénye. Ez a regény egyszerre lélektani elemzés, szociográfiai rekonstrukció és történelmi példázat. Hőse, Szendy Ilka szörnyeteg, egyszersmind tragikus jellem: iszonyú magánya következtében egy napszámos, Gönczi Dénes menekülne tőle, leszúrja, testét egy apadó kútba veti, s kővel temeti be. A bűn és lelki kényszer személyiségromboló világában él, sorsában mégis van valami tragikus, már csak azért is, mert az erőszakos halált ő sem kerülheti el, sőt mintha keresné, elébe megy. A regény szociografikus rétege a századforduló partiumi kisvárosának társadalmát idézi fel, a történet színhelye, Jajdon városa a régi Zilahhal azonos. Jellegzetes magyar kisváros a századfordulón: megyei urak, parasztpolgárok, iparosok és kereskedők lakják, akik többnyire kisnemesi családok leszármazottai, s a hagyományos „úri” öntudattal tekintenek szét maguk körül. Szendy Ilka családja és emberi környezete is ezt az utóbbi réteget képviseli. E történelmi hagyományokat ápoló, függetlenségi szellemű, vagyonos és öntudatos társadalmi réteg már széthullóban van: képtelen alkalmazkodni a korszerű városi fejlődés követelményeihez, szinte vegetatív életet él. A töltött káposztán és a fanyar borokon kívül alig érdekli más, már az iparral is alig foglalkozik, a mesterek nem nevelnek inasokat, nehogy azok rövidesen versenyre keljenek velük a vásárokon. Idegen számukra a nagyvilág, közönyösek az ország sorsa iránt, pedig köröttük zajlik a történelem. Csupán sodortatják magukat az események hullámaival, megtörténik velük születés, élet és halál, anélkül hogy változtatni akarnának sorsukon. »Jajdon például – olvassuk – ez idő tájt még nem látja«, csupán – pillanatok láncolatába foglalva – »éli« önmaga idejét. Az emberek születnek – gondjuk tovább a fönnmaradás. Meghalnak – s ezzel megszűnnek a fönnmaradás gondjai.”

Valóban „apadó kút” a jajdoni világ s vele együtt a századforduló magyar és erdélyi kisvárosának élete. Sötét végzetében történelmi példázat rejlik: Szilágyi István a magyar társadalmi fejlődés megrekedésére, az erdélyi magyar polgárság szerepvesztésére, lassú pusztulására utal. A történetnek ilyen módon példázatos értelme van, a századforduló – a milleniumi korszak – magyar társadalmának belső szétesését, tehetetlenségét mutatja be, azt, hogy egy ország miként indult el komor végzete felé. A példázatos jelentés ugyanakkor semmivel sem csorbitja a

>>>>> folytatás a 4. oldalon

>>>>> folytatás a 3. oldalról

regényvilág autonómiáját: a lélektani, a szociológiai és a történelmi jelentésrétegek szerves epikus egységet alkotnak. Olyan „rendszert”, amelyben minden összefügg, minden kölcsönös, amelyben a lélektan, a szociológia és a történelem egymást magyarázza, egymást egészíti ki. Ez a belső egység, a regényvilágnak ez a szerves és ökonomikus rendje ad Szilágyi István művének kivételes esztétikai erőt. Figyelemre méltó a regény nyelvezte is, amely eredeti kifejezőkészséggel, pontos fogalmazással, ugyanakkor látomásos képzelettel és elégikus zöngéssel beszél el a történetet, idézi fel az emberalakok belső világát, s érzékelteti az árnyalatokat.

Mítoszregény és történelmi regény

A modern kor irodalma részben elutasította, részben megőrizte a korábbi korok hagyományait – leginkább pedig „megszüntetve megőrizte”, azaz a korábbi történetmondásnak, a korábbi ábrázoló technikának, a korábbi regénypoétikának újszerű értelmet adott. Ennek az átalakuló regénypoétikának volt az egyik legfontosabb eszköze a mitológikus ábrázolás, amely a társadalmi, történelmi és lelki valóságot rajzolta át és emelte meg, valamilyen mélyebb jelentést adva az epika hagyományos elemeinek. Szerb Antal egykor nagyhatású esszéjében (*Hétköznapi és csodák*) olvasom a következőket: „A XX. századi regényírásban mindegyre erősebb lesz a hajlam, hogy a regény visszatérjen a csodához, újra nyíltan és bevallottan fikció legyen, játékos mitológiapótlék, a XIX. század nagy célkitűzései nélkül, de ugyanakkor mélyebb és kevésbé átlátszó célokkal.” Igen, a szokatlan, a köznapitapasztalattal nem azonosítható történetek és emberalakok megjelenítése a modern regényírásban immár hagyományos és általános helyet foglal el – éppen annak a szellemi stratégiának a következményeként, amely azt célozza meg, hogy pontosabban és teljesebben ismerjük és értsük meg a körülöttünk élő világ jelenségeit, akár törvényeit.

Szilágyi István hosszú időn át az íróasztal-fiókban pihenő regénye, az *Agancsbozót* is ilyen mítikus-mitológikus regény. Megírása és megjelenése között hosszú évek teltek el, ez is azok közé a művek közé tartozik, amelyek csak a bukaresti zsarnokság bukása után kerülhettek az olvasók kezébe. Mindez kissé rá is nyomta bélyegét a könyv sorsára, a regényre viszonylag szegényes kritikai visszhang érkezett (igaz, eminens szerzők: Poszler György, Görömbei András, Takács Ferenc, Thomka Beáta tolla nyomán). Pedig Szilágyi István regénye annak a végsőkéig magába forduló, a külső világgal szinte semmiféle kapcsolatot nem tartó, ugyanakkor ennek a külső világnak végtelen kiszolgáltatott emberi létnek az elemző ábrázolása, amelyet a zsarnokság kényszerített rá a társadalomra. Nem feladatom most összefoglalni a regénytörténetet, csak annyit, hogy a regény hőse, aki a Deres nevet viseli, valamilyen megmagyarázhatatlan esemény folytán egy tökéletesen abszurd világban találja magát: egy megközelíthetetlen sziklavár tetején, egy kovácsműhelyben, ahol három kovácsmester egy ismeretlen hatalom számára fegyvereket készít, hozzájuk kell csatlakoznia.

A sziklahámar lakói teljes kiszolgáltatottságban élnek, egész valójukat a velük rendel-

kező ismeretlen hatalom tölti be – nem ismerik sorsuk magyarázatát, és már nem is törekszenek arra, hogy megismerjék ezt a magyarázatot. Szinte személyiségükről lemondva tesznek eleget a följük növekedett hatalom rendelkezéseinek. „Csak egy az aggasztó, uraim – próbálja ellenállásra biztatni őket Deres –: ez a mi hihetetlen, megmagyarázhatatlan engedelmességünk. Mert ha nem is visszük túlzásba, azért tél-túl egy keveset továbbra is dolgozunk. Csendben teljesítjük agyabajosék meghagyásait... Ha nem vigyázunk, kiderül, mi már rég a Velünk Rendelkező Szándék inkarnációi vagyunk. Így nem vicc mindent végrehajtani velünk.” A regény főhőse azt is megfogalmazza, hogy az önvédelemnek, egyáltalán: az emberi személyiség megőrzésének egyetlen lehetősége van: a szembefordulás, a lázadás.

A regény, igen könnyű belátni, a romániai diktatúra embertelen világának epikai parafrázisa: a személyiség sérülése, már-már elvesztése az; az infernális társadalmat jeleníti meg, amelyet a zsarnokság létrehozott. (Hogyan is mondotta volt Illyés Gyula nagy költeménye? „Hol zsarnokság van, / mindenki szem a láncban / belőled büzlök, árad, / magad is zsarnokság vagy”) Ezen túl, ahogy annak idején elemzői rámutattak, a regény ugyanúgy az alávetett és elidegenedett, mondhatni „dehumanizálódott” emberi létezés nagy metaforáját hozta létre, akár a *Godotra várva*, a *Fizikusok* és a *Zárt tárgyalás*, vagy (ahogy erre Görömbei András figyelmeztetett) Sütő András *Álomkommandó* című műve. Igen, az *Agancsbozót* az emberséget és reményeit vesztett emberi lét metaforája – túl azon, hogy azokkal a köznapitapasztalatokkal és szorongásokkal viaskodik, amelyeket a romániai zsarnokság kényszerített rá egy egész társadalomra.

A másik regény: a 2001-ben napvilágot látott *Hollóidő* történelmi regény, és ebben a hatalmas örökséget örző erdélyi történelmi regényirodalom újjáéledésének tanúsítványa. A két világháború után kibontakozó erdélyi magyar elbeszélő irodalomnak ugyanis a történelmi műfaj volt az egyik legnagyobb eredménye; a múltba tekintő írók, így Kós Károly, Makkai Sándor, Nyíró József, Gyallay Domokos, Wass Albert és mások a történelemben keresték az eligazítást saját koruk szövevényei között, vagy éppen a múltat idézve kívánták megfogalmazni a közösségi helytállás és önvédelem stratégiai elveit. A mögöttünk lévő évtizedek erdélyi magyar irodalmában ismét fontos szerepet kapott a történelem tanúságát (és tanulságát) felmutatni kívánó írói igény. Talán elegendő, ha Szabó Gyula, Pusztai János történelmi regényeire vagy (egy másik műfajban) Sütő András, Székely János, Páskándi Géza történelmi drámáira hivatkozom.

A *Hollóidő* történelmi regény, írója jóformán egy tudós történész, művelődéstörténész, néprajztudós alaposságával idézi fel a 16. század végét, a három részre szakított Magyarország életét, az első részben egy Reveknek nevezett Duna menti település (alighanem Ráckeve) kisvilágát, azután a második részben egy tágasabb magyar világot, ezen belül az akkori erdélyi életet: gazdálkodást, iskolát, kultúrát, politikát – az I. Rudolf császár, Báthori Zsigmond fejedelem és a török porta hatalma között megosztott Magyarország egyéni és közösségi tragédiáit. A történelmi időt a régi erdélyi történelmi regényekből (Kemény

Zsigmond műveiből) ismerős sötét atmoszféra hatja át, háborúk, gyilkosságok, rablás, a történet végeztével pedig gúlákba rakott koponyák jelzik az általános pusztulás és pusztítás mindent lebíró hatalmát.

Ebben a kíméletlen és tragikus történetben maguk a szereplők sem igazodnak el: lehetnek feladataik, céljaik, de maguk sem tudják, hogy győztek vagy vereséget szenvedtek. A regényről szép tanulmányt író Poszler György *Hollóidő* című írásának találó jellemzése szerint: „Még egy kísérlet is van. Valamiféle – teljes – korrekcióra. Háború a török ellen. Nagy nemzeti cél? Igen. De a résztvevők nem tudnak róla. Se a nemzeti célról, se a háború kimeneteléről. Csak sokan meghalnak. Csak koponyagúlát építenek. A véres sikert bizonyítandó. Hogy folytatódjék a háború. Hősök vagy áldozatok? Ha előre megy valami, hősök. Ha nem, áldozatok. Nem tudni. Mintha csak valami ismétlődés-körforgás lenne. Csupán a gályák jönnek. A nem tudni hol és merre folyó folyam. Török katonák szállítanak – rabszolgapiacra – megkínzott magyar foglyokat. Magyar katonák szállítanak – rabszolgapiacra – megkínzott török foglyokat. Így és ettől lesz az idő hollóidő. A holló felfalja az időt. Közben az ölyv figyel. Lehet, valamikor, valahova lecsap. Ő, a fia vagy az unokája.”

Szilágyi István közelében

Végezetül hadd beszéljek egy kicsit arról, hogy számomra mit jelent Szilágyi István személye és írásművészete. „A sors kovácsa és a kovács sorsa” – ezt a címet adtam ennek az ünnepi köszöntőnek, és jöllehet ez a két fogalom: a „kovács” alakja és a „sors” (a „végzet”, a „fátum”) fogalma az eddig elmondottakban is megjelent, mégis talán magyarázatra szorul. A „kovács” a mesterségbeli felkészültség, rátermettség és biztonság „hívószava”, úgy, ahogy ez Szilágyi István személyes pályáján szimbolikusan és az *Agancsbozót*ban valóságosan is szerepet kapott. A „sors” pedig arra a történelmi fátumra utal, amely a *Hollóidő* sötét atmoszféráját és hőseinek végzetét megszabja. A kettő együtt egy nagyszerű regényíró jelképes „címere” lehet.

Mindig tudatában voltam annak, hogy ez a jelképes „címer” milyen írói nemességre utal: Szilágyi István, meggyőződésem szerint, a mai magyar elbeszélő irodalom egyik legkiválóbb mestere (alig akad négy-öt hozzá hasonló). Ezért is tartom kitüntetésnek személyes barátságát, azt, hogy a Magyar Írószövetség elnökségében hosszú évekig dolgozhattam vele a nem túlságosan elkényeztetett magyar irodalom és magyar írói társadalom érdekeinek szolgálatában. Azt, hogy hosszú évek óta lehetek állandó munkatársa az általa szerkesztett kolozsvári folyóiratnak. Azt, hogy mindig közös jó szándékkal és baráti őszinteséggel tudtuk megbeszélni közös ügyeinket: a magyarországi és az erdélyi magyar irodalom közös ügyeit (már csak annak következtében is, hogy ennek a két irodalomnak minden ügye közös!). Azt, hogy időről időre ott ülhettem asztalánál, magasan a Szamos fölött, és olykor már beszélünk sem kellett egymással: tudtuk, hogy ugyanaz jár a fejünkben, ugyanaz a gond gyötör, néha ugyanaz az öröm világít bennünk. Így hát el is hallgatok: hallgatom Szilágyi István hallgatását, és még sok alkotó esztendőt kívánok neki.

ANTAL BALÁZS

A toposz trónfosztása

Transzszilvanista szöveghagyományra épülő disztópikus regények

Évekkel ezelőtt már kísérletet tettem két, közel egy időben megjelent, az olvasók referenciakutatási vágya által ugyanarra a valóságtapasztalatra vonatkoztatott regény, az *Agancsbozót* és Bodor Ádám *Sinistra körzet* című munkája hatalomnarratívájának együttozására.¹ Akkor olyan megfontolások vezettek, hogy rámutassak e két, különben igencsak különböző munka diktatúráképeinek ugyanolyan sarokpontok körüli konstruálódására, mely túlmutatott egy egyszerű véletlen együtthangzás lehetőségén, közös szövegszervező formaelv meglétét jelezve. Később, hogy kutatásaim az Erdélyben született, Erdélyhez kötődő, erdélyi érdekeltsgű, még pontosabban az előbbi Irodalmi, utóbbi Kriterion Könyvkiadó Forrás-sorozatában indult írók 1945 és 1990 között keletkezett prózai műveinek irányában elmélyültek, már egy nagyobb regényvonulatot láttam kiemelkedni, amelynek két említett munka a már Magyarországról is látható csúcspontja csupán. Töve, eredete a két világháború közötti transzszilvanista szövegekhez, dereka a '70-es évek legelejéhez kötődik, fordulata pedig a '70-es évek második felére s a '80-as évek elejére tehető. Különösen ez az utóbbi, az értelmezésemben szimbólumtörténeti fordulat néhány nagyon fontos szövege az, amely nem erdélyi irodalmárok számára abszolút láthatatlan maradt – így aztán a kilencvenes évek elején a két, különben valóban remekművet azonnal a társtalankategóriába sorolta a magyarországi kritika- és irodalomtörténet-írás – hatásait pedig kutatta mindenhol a világirodalomban, csak a korábbi erdélyi irodalmat hagyta ki a legtöbb írás, hiszen erdélyi irodalom, mint olyan, nincs. Jelen dolgozatomban arra kívánok rámutatni, hogy ez a bizonyos erdélyi érdekeltsgű irodalom hogyan jut el a transzszilvanista² hagyományban kibomló, a bezárkózás-elzárkózás, a természethez menekülés programját a közösségi érdekű nemzetiségi nyitottsággal egyszerre sugalló, már-már utópikus szövegektől a bezártság, a természet mint fogvatartó, mint börtön szimbólumával dolgozó disztópia mítoszához – vagyis fordítja visszajára a toposzt a '90-es évekre. Ennek a fordulatnak néhány, általam legérzékenyebbnek tartott pontjára kívánok rámutatni csupán a következőkben, megidézve olyan munkákat, amelyek e tételeket talán legjobban alátámasztják. Mindezzel nem az említett regények kultuszának lebontását célzom: hiszen a munkák, ha társtalanok talán nem is, de vitathatatlanul páratlanok így is, úgy is.³

Jelen dolgozatomban (mint egyetlen korábbiiban) sem kívánom problematizálni az erdélyiséggel kapcsolatos fogalmi zavart – tudomásul véve, hogy nincs

olyan igazán pontos szóhasználat, amely ilyen vagy olyan szempontból ne lenne ki-kezdhető, vagy ha nem is kikezdhető, de legalább sértő. Területi elvet értek alatta: a dolgozatban említett munkák egyértelműen erdélyi vállalkozások, szerzőjük hosszabb-rövidebb ideig kötődött Erdélyhez, Romániához, a romániai magyar könyvkiadás intézményeihez. A vizsgálódás körébe teljes joggal lehetne bevonni az adott időszakból nem erdélyi kötődésű-érdekeltsgű szövegeket is, azonban a tematika és a motívumkincs, amely e vizsgálódásban kiemelt fontosságúvá válik, jellegzetesen a transzszilvanizmusban gyökerező jelenségek, s azóta az Erdélyben született, kötődő, érdekeltsgű stb. irodalomnak hagyományává vált. Különben meggyőződésem, hogy ha a határon túli közösségek irodalmi intézményeiről és irodalomtörténetéről beszélünk, ajánlatos egészen más nézőpontból közelíteni mindegyik térség irodalmá-

hoz – például a felvidéki és az erdélyi magyar irodalom helyzete nem hasonlít túl sokban egymásra –, ami azért kiemelendő, mert mai irodalmi közbeszédünkben a nemzetiségi irodalmak kérdéskörére jellegzetesen felvidéki szerzőket, különösen Németh Zoltánt szoktuk idézni –, aki esztétikai alapállásból különben teljesen jogosan nevetségesnek tart minden megkülönböztetést, elhatárolást avagy kiemelést, de nem számol azzal, hogy Erdély önálló-különálló politikai, társadalmi vagy művészeti, kulturális hagyományai nem éppen Trianon után alakultak ki – hanem lassacskán negyedfélszáz

évesek, valamint hogy a transzszilvanizmus szellemi áramlata igenis központba helyezte az erdélyiséget.⁴

Az érintetlen természeti táj mint menedéktoposz persze nem erdélyi találmány, a romantika által felerősített évezredek immanens attribútuma a legkülönbözőbb irodalmi szerveződéseknek, még csak a magyar irodalomban sem itt lép be – védjegyszerűsége az erdélyi irodalomban azonban innen, Tamási munkáiból láttatható be legérzékletesebben. Működtetésének legfontosabb eljárásaként az *Ábelben* egyfajta népmesei jellegű pikareszk-szervezettség tapasztalható, míg az előtte keletkezett *Szűzmáriás királyfi*ban az archaikus népi hiedelemvilág samanisztikus-mitologikus hitregei oldala, az utána következő *Jégtörő Mátyás*ban és párkönyvében, a *Ragyog egy csillagban* pedig a kettő, a népregei-mitikus és a népmesei-realistikus eljárások egyfajta átfedésének jelenléte érezhető, ahogy arra Bertha Zoltán rámutatott.⁵ Ez a fajta megközelítés nem kevesebbet állít, mint hogy a Tamási-szövegek egy vonalát-vonulatát az akkor még föl sem talált mágikus realizmus néhány megkerülhetetlen alapjegyével közeli kapcsolatba lehet hozni, noha Bertha a proppi tipológiához közelebb eső varázshit-rege kitéltet javasolja. A varázsmese leglátványosabb mozgatórugója ugyanakkor az erdő, a természet attribútumainak olyanfajta elköteleződésű feltöltöttségével, amely jelentősen elmozdítja a későbbi dél-amerikai beszédmódban védjegyszerűvé vált aspektusok felé a népmesei katalizmak és katarzisok zónáját.

Tamási hagyománya egy népi színeztű, közösségi elköteleződésű, természetrajzában lirizált, cselekményvezetésében népmesei-népregei, urbanizált terektől elhatárolt területeken működő szöveg-típus. Bár a szellemi erőterében működő ideológia a '30-as évek végén már úgy látszott, kifutotta történelmi küldetését és meghaladottá vált,⁶ de irodalmi megszólalásmódja fentartotta magát, motívumai, szimbólumrendszere pedig egyértelműen tovább élt a következőkben, Nagy István-i és Asztalos István-i tételregények között, sőt azokban is lavírozva. A '60-as évek második felében – tökéletes összhangban a tudományos érdeklődéssel, mely az *Utunkban* 1957-ben meghirdetett „Nézzünk hát szembe” című számvetőprogram után éppen 1968-ban tetőzik Kozma Dezső és Jancsó Elemér összegző közleményeivel – egyrészt a Forrás második nemzedékének olyan költőinél, mint Király László vagy Farkas Árpád, a népi szürrealizmus felerősödésével a transzszilvanizmus népi-erdélyi gondolatának újbóli felerősödése is tapasztalható – a Forrásban jelentkezett szerzőcsoportok közül éppen ez a korosztály vallotta magához legközelebb állónak a két világháború közötti költőket⁷ –, s e szerzők jelentkezésével közel egy időben, 1970-ben jelenik meg Sütő András *Anyám könnyű álmot* ígér című könyve is, amely a kor-szak legjelentősebb kísérlete a tamási alapminta/alaptoposz és a beszédmód rekonstrukciójára. Ugyan a varázsmesei,

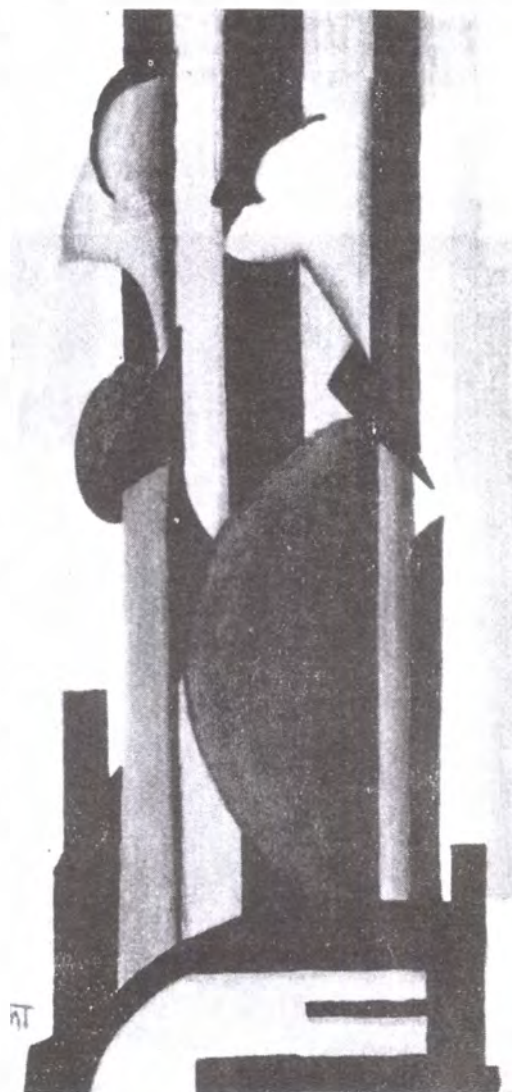
>>>>> folytatás a 6. oldalon

>>>>> folytatás az 5. oldalról

vagy a mágikus realista vonatkozások döntően leperegnek Sütő vállalkozásáról, s a pikareszk jelleg helyett anekdotákból konstruáldó szerkezet jellemzi, de a természetközeli, azzal szimbiózisban élő erdélyi falu-erdélyi magyar mítoszának fenntartása alaptétje a vállalkozásának. Mindez abban az időben, amikor az erdélyi irodalomban lassanként teret nyer egy Páskándi Géza abszurdisztikus prózanyelvéből eredeztethető, sűrű szövésű, baljós hangvételű szövegtípus, amely a negatív utópia, a disztópia körvonalait kezdi lassan megszervezni. Ennek egyik első jelentős kísérlete 1972-ből való, Sigmond István *Egy panaszgyűjtő panaszai* című kisregényében. Ez a narratív sorozat a tradicionális erdélyi regénystruktúra felbontását kezdi meg a hatalomról való beszéd formájában, tehát előkészíti az olvasatomban fordulatnak tekintett előjel-korrekciót. Ehelyt szükséges lenne kitérni Pusztai János, Köntös-Szabó Zoltán és Vári Attila szövegeire, de tér hiányában inkább csak jelzésszerűen hivatkoznék arra, hogy a tradicionális erdélyi népregény kikezdése dirib-darabjaiban jóformán a háború utáni irodalom egész vonulatának jelentékeny törekvése – s ezzel nyilván olyasmit nem mondtam, ami Magyarországon is nem így történt volna. Azonban olvasatomban mindez a korai transzszilvanista regény sajátos negatívképében való újrateremtése felé mutat.

A legtöbb elemében késznek a változás azonban még nem egy disztópikus vagy diktatúraregényben mutatkozik – hanem éppen egy tradicionális alpműfajban, egy faluregényben. 1980-ban jelent meg Mózes Attila *Egyidejűségek* című munkája, amely alcímében rendhagyó falumonográfiának nevezi magát, valójában a faluregény népmesei hőseposz-jellegével szakító, az addig itt-ott részeiben kikezdett tradíciót minden ízében megkérdőjelező munka – mely e vonatkozásban, hogy ugyanis mindenben egyszerre, első az időben. Nemcsak a faluregény mint tradicionális narratívstruktúra értékkategóriáit és eszmerendszerét relativizálja, de a cselekményt keretező motívumcsoportokat is megkérdőjelezi, elmozdítja egy olyan támpontok nélküli váz felé, amely a kilencvenes évek elején megjelent diktatúraregényekben teljessé ki. Mózes prózájában különválik a természet és a benne élő falu narratívája – míg előbbi a fejezetek előtt másféle szedéssel és eltérő személyű narrációval a természetlira határain túlra transzponálódik, addig a fejezetek cselekménye egy szikárabb, külső narrátor szemzőgéből a tamási, sütői eljárásokat kifordítva szerveződik. A szöveg retorikai alapképletének ilyen konfigurációja már eleve jelzi a történés helyének kimozdulását a lírában megalkotott természeti tájból. Pátosz és nosztalgia, a varázshit meseszerűsége helyett már az elzárt falusi közösség otromba vaskossága, ószövegségi és kereszténység előtti babonás-átokvilágképe, felfejthetetlen kasztrendszer tartja rabságban a festői környezetben élő embereket, akik külön-

ben koruk viszonyainak is befogadói: a televízió, a képesújságok, az ezekben beszűrődő kulturális divatok életük természetes velejárói már. Gyerekeik városokban élnek, dolgoznak, másféle világról hoznak hírt, amikor hazatérnek – a falubeliek világképe mindezek következtében menthetetlen szakadás szélén áll, egyidejűleg jelen lévén benne ez is, az is, értékrendszerük az értékváltás helyzetének köztes értéktelenségében rekedt meg. Az időt temetéstől temetésig méri, amúgy, ahogy a szövegben többször is szerepel, „folytatódik a tegnapi nap a maiban”. A babonavilág tartományait, a közösségi tudat már mindenki számára érthetetlen elemeit tabu övezi. És a közösség egyedül ebben a tekintetben működőképes: fenntartják a tabu, a babona intézményét, egyebekben nem működnek együtt hangyányit sem. Az emberek vegetálnak, termelő tevékenység alig zajlik – bezárva élnek a hegyek között, kizárva a világból, éppen a hegy által, amely elválasztja őket attól, s egyetlen

Mattis-Teusch János: Amerika

kicsinyes bosszújuk, hogy a világ küldöttét, a főszereplő tanárt kizárják maguk közül, aki így közelebb kerül a természeti tájhoz, mint az emberekhez. A városi ember szemében a falu sajátos archaikus-babonás és (alaphelyzetéből tekintve) futurisztikus világképének átfedései a mágikus realizmus eszmerendszerének horizontját készítik elő: bibliai büntetést osztogató kutya-falkával, torz Krisztus-keresztrel, szakrális szerepbe került sír-

kőfaragóval – aki a falusiak sírjához a sírkövet a falut övező szikláról hordja, amely a falu jelképes sírja után a falubeliek konkrét sírjául is szolgál (s még a neve is Koporsókő) – s mint ilyen transzcendens magaslat, az emberi élet fordulópontjain a falusiak meg-megmásszák, de a tövébe legalábbis mindenképp elzarándokolnak. A kedélyes anekdotázást a meg-megszakadó, tömény mikrotörténet-fonalak váltják. Az innen-onnan vissza-indázó történet-szálak, egymásbafonódó novellák, az idő önmagába visszafordulását is jelzik – még mindig itt tartunk, még mindig nem értünk a végére. (S ha még mindig itt tartunk: az összefüggő mikrotörténet-szálak novellaszerűségét még az a körülmény is hangsúlyozza, hogy Mózesnek a regény körül megjelent prózaköteteiben olvasható a regényből kimaradt fejezet vagy annak variációja – s még ebből az önmagában aztán végképp semmitmondó szempontból is összehasonlítható az *Agancsbozót* – Jámor vadak, illetve a *Sinistra körzet* – *Vissza a fülesbagolyhoz* kötetpárokkal, ami természetesen a regényhelyszínnek világszerű konstruáltságára vezet vissza.)

Mózes gazdag kisregényében nyoma sincs világi hatalomnak: minden kényszer magától hordoz a falu (látszólag). A korábbi, tamási, sütői faluregény-modell ilyen jelentős kifordítása alapokának az elbeszélői szituáció megváltoztatását látom: valaki olyan beszél, aki nem a közösség tagja. A regényszöveg provokatív jellege ugyanakkor egyáltalán nem fogalmazódik meg a kortárs olvasóban, de az eszközkészlet radikális kifordítása sem csapódna le súlyos felismerésként, ha tíz évvel később az *Agancsbozót* majd egy évre rá a *Sinistra körzet* nem éppen ezekre az eljárásokra építkezve érne el remekműrangot. Magam is retrospektív olvasással érkeztem el a Mózes-szöveghez, Bodor és Szilágyi után olvasva, s ez jelentősen segítette a felismerést.

A felismerést, hogy ezeknek a regényeknek formai tétje, hogy a két világháború közötti regények vázára építkezve, annak értékeit, toposzait „kifordítva” eljussanak a megmaradás-elv kritikájáig: rámutatnak, az egyén hogyan olvad el-fel, hogyan jut el oda, ahonnan nem látja már értelmét, hogy megmaradjon annak, ami volt. A hetvenes évek végén még a közösség önfeladó – vagy legfeljebb a körülmények többszörös áttételének kényszerítő ereje által rászorítottan önfeladó – narratívája szerveződik meg, egy évtizeddel később azonban már a hatalom alakítja a szereplők viszonyait. Az pedig pozitívum elérését legfeljebb kis magánalkuk képében teszi lehetővé, de ez minden esetben egy másik szereplő súlyos kárára történik – vagyis a közösség mint olyan, szétrobban. Az *Agancsbozót*-ban semmilyen szinten nem artikulálódik a nyelv szerepe, amelyen a világ történik – szereplői afféle ragadványneveken neveződnek, semmi sem utal arra, hogy melyik földrajzi valóságszeletben helyezhető el a sziklahámar zónája, csak egyes „külföld”-ek neveződnek meg – ami egy olyan olvasatra is lehetőséget nyit, hogy ez a Zóna

az egyezményes államokon kívül található, míg a *Sinistrában* a nevek beszédesebbek, azonban a regény elején megtudjuk, hogy a körzetben mindenki álnevet visel, és földrajzilag is csak félig-meddig mérhető be a körzet, hiszen a legtöbb-ször emlegetett földrajzi neveket viselő magaslatok, erdők, tájakok nem határában találhatók. Előfordulnak nyelvváltozatok, említődik, hogy milyen nyelveket használnak arra felé, de amikor a nyelvet emlegetik, sosem derül ki, melyiket is. A közös kódrendszer megkérdőjeleződése magától vezet oda, hogy kommunikációra képtelenek lesznek a szereplők – s még egyszer: ha nincs közös kódrendszer, kommunikáció, a közösség legelemibb feltétele nincs meg. Az *Egyidejűségek* falujáról tudható, hogy teljes identitásváltás folyamatában áll – amelybe a nyelvváltás alapélményként tartozik bele. A falubeliek azt a szereplőt értik leginkább, aki néma, és minden közlendőjét elmutogatni kénytelen. Ez a pontja a nyolcvanas-kilencvenes évek regényeinek még nem is áll túl távol az *Ábel* nyelvkezelésétől: a Hargitára kilátogatók között románok is vannak, és egyszer sem tudjuk meg, köztük és a székely fiú között milyen nyelven zajlik a párbeszéd, az üzlet, mégis ennek a nyelvi reflektálatlanságnak egészen más a felhangja, mint a disztópikus regényekben. Az *Ábel* áthallásos hangjai között ott olvasható a székely észjárás „beépítése” – egymással könnyen viccelődnek az atyafiak, hiszen felcsíkiak mind, egyszóra jár az agyuk. Ugyanez Deres és társai esetében látványosan nem működik, míg Bodor Ádám emberei olyannyira nem tudnak viszonyulni egymáshoz, hogy gyakran infantilis idiótaságba „süllyed” a párbeszéd-kísérlet. Virtuális, egybeterelt foglyokösszessegek, nemcsak hogy nem akarnak semmi fontosat egymástól, de a félelem nyomja rá bélyegét az érintkezésekre – ki tudja, ki működik együtt a hatalommal?

Az ember babonás félelmei, kegyességi gyakorlatai, rituális elköteleződései is arra felé irányulhatnak, amerre a hatalom elrendeli: ilyen lesz a szarvasvadászat az *Agancsbozótban*, amelynek kapcsán belőlem folyton kikívánczik az *Ábel* álomjelenetének megemlézése, amelyben szarvasördögöket öldöksnek *Ábel* és a szerzetesek – és hogy tovább fokozzam a véletlenek összjátékát, a *Sinistra körzet* egyik szereplője azt mondja a hatalom embereiről, hogy olyanok ezek a hegyivadászok, akár a hiú szarvasok. De az állatok fétis-totem szerepe ezzel még nem teljes: mind a *Sinistra*, mind az *Agancsbozót* állatai mitológiai magasságokba is emelkednek, akár medvékről van szó, amelyek elhagyatott erdei kápolnában, azaz megszentelt helyeken élnek, akár griffmadarakról, betegségeket terjesztő csonttollúakról vagy a válásos rituáléval levadászott szarvasokról, melyek sikeres levadászásával csak tovább nő a világtól elzáró agancsbozót, vö. az említett *Ábel*-beli szarvasördögökkel, amik közül egynek leölésével kettő terem annak helyébe – Mózesnél pedig a kutyafalka éppen a Krisztus-kereszt-

nél végzi ki áldozatát. Mindezek a szakrális-mitologikus torzítás felé tájékozódó motívumképletek egyként hívják elő a mágikus realizmus⁸ megnevezése iránti igényt – amelynek jelenléte a varázsmesei motívumokat sötét-groteszkre hangolja a proppi tipológia működésével elmentésen is akár, a tárgyalt szövegek közül legkivált a *Sinistra körzetben*.

Sorolhatnám még a hasonlóan artikulálódó kérdéseket, mint a műfaji problémát, az *Ábel*-könyvek epizódikus szerkezetét, amelyre Sütő anekdotákkal rímel, Mózes szétszabdalt, egy helyben topogó mikrotörténet-tömbökkel, az *Agancsbozót* maga egyetlen óriásivá duzzasztott novellájával, melyben a munkafolyamatok monoton leírása vonja kétségbe a tevékenység valami értelem felé irányultságát, a *Sinistra* pedig önmagába záródó novelláival az ok-okozatiságot, a cselekedet következményét vonja kétségbe. Időbeli előrehaladás egyik szövegben sincsen.

Ha azonban csak alappéldámat veszünk figyelembe, a természeti táj a Mózes-szövegtől kezdve végképp a benne élők ellen fordul – börtönük, fogóságuk színhelye a féktelen és romlatlan természet kebelében található, ami egyben akadályozza is a kitörést. A sziklahámorból nem lehet szabadulni, *Sinistrát* sorompók, szögesdrótok veszik körül, Mózes falusiai meg hova mennének és miből, mikor a hegyen túli világból csak a rossz áramlik legtöbbször felé? Mindhárom szövegben a táj központi térségei szakrális töltöttséget hordoznak: a sziklahámban istenek gúnyneveit viselő kovácsok élnek, *Sinistrán* a tabuként tisztelt állatok lakóhelyei, s nem egynek a neve a népi vallásossághoz kötődő elnevezéseket viselnek, mint amilyen a Kolinda-erdő, Mózesnél, ahogy arról volt szó, a sír szakralitásának leteleményese a hegy, *Ábel* pedig a szimbólumértékű „szakrális” székely hegyen pásztorkodik – de a szikla, a magányos magaslat magában is lehetőséget ad a földi és a túlvilági lét kapujakénti érintkezési pontjakénti transzcendens értelmezésre, ahogy arra Eliade is rámutat a *Szent és a profánban*. Így aztán maga a bezártság a szent helyekhez fűződik, mint egy eleve elrendelt szent tény – itt élünk, hát foglyai vagyunk a tájnak.

Értelmezésemben arra próbáltam rámutatni, hogy az Erdélyhez kötődő regényirodalom egy jelentékeny vonulata a transzszilvanizmus szöveg hagyományát a nyolcvanas évektől egy olyan fordulat jegyében aktivizálta-rekonstruálta, amely előbb egy jellegzetes tradicionális regénytípusában, a falu/népi-regényben az értékek relativizálásával negatív töltettel ruházta fel annak pozitív küldetésességét, majd egy évtizeddel később, mikor már történelmileg lehetett, olyan érdekltségben szólaltatta meg, amely szimbolikus transzszilvanista szövegek vázát és motívumkészletét használta fel a félmúlt diktatórikus történelmének artikulálására, a közösség patetikus himnusza helyett már a felmorzsolódás kicsinyességét tematizálva, jelezve, hogy a különböző nációk között az „egység”

megteremtődött ugyan, de nem a transzszilvanizmusban lefektetett szép elvek mentén, hanem a diktatúra kikényszerítette nyomorúságos körülmények között: a bajban mindenki egyforma. A forma kiürült, a pozitív gondolkodás jobbadán lehetetlenné vált, de megcsontosodott elemei továbbra is megkerülhetetlenek a megszólalásban. Ugyanakkor maga az erdélyiség bújtatott tényező ezekben a szövegekben, hiszen, ahogy utaltam rá, egyik esetben sem fejthető fel teljes biztonsággal, a világ melyik részén, milyen nemzetiségek között is járunk. Ez a fajta elkülönbötetés azonban, bár a magyarországi recepciót tekintetbe véve működik ugyan, az elmélyültebb figyelmet nem tudja elterelni a mélystruktúra arányairól. Amelyeknek a transzszilvanizmus irányába való terjeszkedése, az onnan való eredeztethetősége véletlen egyezésekkel számolva is jelentős összehatás képét festi.

Felhasznált irodalom:

Antal Balázs, Az *Agancsbozót* és a *Sinistra* körzet diskurzus a hatalomról, In: Berszán István – Egyed Emese [szerk.], *A komparáció etikája a kritikai vizsgálódásokban*, 2006, Kolozsvár, 84–98.

Bényei Tamás, *Apokrif iratok. Mágikus realista regényekről*, Kossuth Egyetemi Kiadó, Debrecen, 1997.

Bertha Zoltán, Hiedelem és bölcsélet Tamási Áron Jégtörő Mátyásában, In: Bertha Zoltán, *Gond és mű*, Széphalom, Budapest, 1994, 19–38.

Kántor Lajos, Kesztyű vagy meszesgödör, In: Kántor Lajos, *Korváltás*, Bukarest, 1979, 220–224.

Láng Gusztáv, *Expanzív erdélyiség*, Székelyföld, 2005, 9., 51–67.

Németh Zoltán, Szlovákiai magyar irodalom: létezik-e vagy sem? Néhány fészeltlen gondolat egy fogalom lehetőségeiről, In: H. Nagy Péter [szerk.], *Disputák között. Tanulmányok, esszék, kritikák a kortárs (szlovákiai) magyar irodalomról*, Forum Kisebbségkutató Intézet–Lilium Arum Könyvkiadó, Somorja–Dunaszerdahely, 2004, 11–29.

Pomogáts Béla, *A transzszilvanizmus. Az Erdélyi Helikon ideológiája*, Akadémiai Kiadó, Budapest, 1983.

Szilágyi Márton, A tárnyicsgyökér fanyar illata. In: Szilágyi Márton, *Kritikai berek*, 1995, József Attila Kör–Balassi Kiadó, 112–123.

Jegyzetek

¹Antal 2006.

²A transzszilvanizmus-fogalom e szövegbe-lí használatához Láng Gusztáv munkáit hívom segítségül, legutóbb LÁNG 2005.

³Munkám egyik legfontosabb előképének Szilágyi Márton egy rövid írását tartom, melyben felhívja a figyelmet a *Sinistra körzet* tradicionális toposzokat kifordító eljárására, de vizsgálódásának ahelyt nem tárgya a folyamat történetisége illetve értelmezése. SZILÁGYI 1995.

⁴Németh Zoltán kitűnő érvelését lásd NÉMETH 2004.

⁵BERTHA 1994.

⁶POMOGÁTS 1983, 204.

⁷Lásd KÁNTOR Lajos és CSIKI László vitáját. Közli KÁNTOR 1979, 220–224.

⁸Használok BÉNYEI 1997 alapján.

89. Km

A nagy KILOMETRIK

irányítja és szerkeszti Karácsonyi Zsolt

AYHAN GÖKHÂN

Nem ismerte

a Tokaji írotábornak

apám nem ismerte anyámat vagy én
gondoltam rosszul mint ahogy
az ember rosszul és esetlegesen
a nyelvét anyám nyelvét nem ismerte jól
a keze közé tévedt szótárral hadonászott vagy
ennél jóval többről lehet szó

egy vonatút egy pohár tokaji bor
a lány aki az én nyelvemen beszél
messze budapesttől kávéstétét hideg fogadó
harmadik emeleti szobánk szemben a szőlővel

apám nem ismerte a fiát engem
az anyanyelvemet nem ismerte
vonatra szállt buszra nem tudom repülőre
mindez húsz éve történt közben anyám
meghalt én félig vagy egészen

a tokaji szobánkban szerelem van fél-
meztelen boros testtel bukás az ágyba
két óra alvás reggeli a délutánban
Enikővel szeretkezés újra borozás

az apám nem ismerte az országot ahol
beszélem a nyelvet a hazámat az Istent
az apám nem ismerte a nőket akiket
szerettem akiket anyám sem ismert.

Tánc

Enikőnek

„a nő a tánc.”

Blaise Cendrars

a táncosok mint a kusturica filmben
színes ruha a tánc
szép fiúk és lányok vonzásában mit jelent
a szerelmi élet a kapcsolat köztünk arról
Ő értesít Ő tudhat aki
a szerepek közül az Úrét választotta

a tested a tánc a vonalaid
megfogod a kezem az a tánc
minden utazásunk a tánc az első
intimebb mondat az első közös lépés
a melled az ágyban a kiszorított levegő

Te spanyolországba mennél én maradnék itthon
a Haza mindennek előtt értsd meg

szatmárcseke és granada
más ég más közérzet

napszemüved az öledbe ejted
lement a nap sétálunk haza.

Én

mit teszel? mit csinálsz
velem? huszonkét évesen?
elment az eszed? anyád
ezért hagyta Rád a lakást?
emiat a halál a rák
Neked az agyvérzés a sok
fulladás? megérte? értenéd?
mondj valamit! mondj igazat
végre!

Faludy György

Faludy Arany János című versére

a Jászain a mcdonalds mellett,
megálltam, megálltál. „az érvek
ellenünk szólnak” mondtam, Te meg
hogy ne beszéljek így, ne mondjak ilyet.

„Az ország bajban, több mint hat év
óta a semmi közelít.”
„Szép nők, szép házak” hozod fel érveid,
„igazad van”, bólintok, „ha még

demokrácia lenne, de mióta
nincs itt demokrácia. helyette
mindent szabad, kivéve
igazat mondani”. „Bibóra

ki emlékszik még?” kérdezgeted,
„aki Nagy Imrét, Malétert megjegyezte”.
„Van ilyen?” kíváncsi vagy. „Lehet”
bököm rá. Mindent összegezve.

Között

Krakow és Ilawa Głowna között,
lengyel barátaink között,
szép, szláv arcú nők között,
két határvonal között,
lengyel ég lengyel föld között,
otthon érezzük magunkat.

MIHAI MĂNIUȚIU

Marco Polo

Csúfneve: Marco Polo. Lapátfülek, összegyűrt arc. A közfürdő körüli sétányon az öreg görnyedten húzza gyulladt lábait, kabátja zsebéből Diana feliratú, masszázshoz és dörzsöléshez ajánlott sós borszeszt húz elő, és benyakalja egy lendületből. Meggörnyed, az első padig húzza magát, ráül, elnyújtózik, elalszik.

– Ez már azt se tudja, hogy hívják – jegyzem meg bátortalanul.

– Tudja, mi érdekel minket, és rábírnuk, hogy beszéljen – mondja komoran a sintér.

Ez alkalommal mindketten beláttuk, hogy így nem mehet tovább, véget kell vetni a történetnek. Tulajdonképpen csak én telítődtem és csömörlöttem meg; a sintér mintha örömet keresne még ebben is. Neki tetszik a becserkészés, a lesben állás... Végül is, az ő dolga. Ragaszkodom hozzá, néha megtörténik, hogy tisztelem, de mindennek van határa. Ezzel ő is egyetért, nem akar elveszíteni. Az a fixa ideája, hogy emlékiratot kell írnom, nem is az én emlékeimmel, sokkal inkább az övével, ezért nem engedi meg magának, hogy túlságosan idegesítsen, s én abba hagyjam az egészet. Úgy dönt, hogy még egy kísérletet tesz. Egyet – és vége.

Leülünk a Marco Polónak nevezett egyén jobbán és balján, oldalba bököm a vén trottyot. Nem mozdul, nem riad föl.

– Száz éve keringünk körötte, és ez a csavargó nem is tud rólunk, még csak nem is érzi a kínzást...

– Ilyen a terv. Ilyen a típus. Nehezen hagyja magát. Mucsrészeg. Az az érzésem, hogy a maga szokatlan, bizarr módján, de betartja a szokást és a kánont. Ha jól ismernénk a protokollt, a protokollokat...

– Nem hiszem el, hogy itt ülök, ennek a padnak támaszkodva, és a tikkasztó hőségben téged hallgatlak! Nem veszed észre mennyi baromságot hordsz össze?

– Világos, annyira egyértelmű, amennyire csak lehet, hogy antipatikus neked – szomorkodik a sintér. – Márpedig az első szabály, hogy az olyanokhoz, mint ő, közeledjünk nagy bizalommal, maximális szimpátiával.

– Túl azon, hogy rendszeresen rúg be és büzlik, mint a romlott hal, igazság szerint nem találok benne túl sok dicsérni valót.

– Látod, hogy defetista, látod, hogy vak vagy? Ez a fickó nem akárki. Inkognitóban van.

– Nekem mondd? Folyton álcázott. Nyomja magába a Diana-szeszt és fekszik mint egy hulla. Gratulálok. Itt az idő, hogy kölcsönösen gratuláljunk. Egy ritkaságra tettünk szert, hogy is mondják, páratlan a maga nemében. Híresek leszünk. Két szerencsétlen. Két idióta.

A sintér kizsebeli Marco Polót. A kabátja varratánál talál egy üveg sósbor-

szeszt, szájához emeli. Megkóstolja, fintorog, még iszik egy kortyot.

– Nem tartom jó ötletnek – mondom.

– Vagy-vagy, sóhajt fel ő. Vagy mindjárt eredményt érünk el, vagy lemondhatsz az emlékiratokról. Nem írjuk meg, feladom, és én leszek a vesztes.

– Nézd csak, mi van, lehetek én elszállt és mulya, miért is járnék másként a nyomodban, de nem emlékszem, hogy csicskásod lennék. Beszélj a saját nevedben, ne mindkettőnk helyett. Nem írtam alá semmi paktumot. Nem is fogok. Tulajdonképpen nem is vagy igazi sintér. Csak a hatás kedvéért mondom, mert nem találtál valami nemesebbet.

– És akkor? Nem lehet minden szent fürdő-glóriás. Nem minden sintér vadászik kutyákra.

– Egyértelmű! És te mire vadászol, édes?

A sintér fészkelődik a padon, nagy csata dúl odabenn, minden erővel azon van, hogy tartsa magát, hogy néma maradjon.

– Jeleket gyűjtök – fakad ki végül. – A transz-transz-transzcendencia jeleit.

– Már csak a transz-transz-transzcendencia hiányzott! És te, mint amatőr okkultista, aki folyton az átverésre játszik!

A sintér felrántja szemöldökét.

– Csak nekem tűnik úgy, vagy tényleg versben, rímekben beszélsz?

– Tudod, mi lenne jó? – mondom. – Az, lenne jó, az csodás lenne, ha fogantyúink lennének bent. Legyen mibe kapaszkodjunk, ha nem találunk más megoldást, és ide-oda dobálva csak hajítsuk, hajítsuk el magunkat! Hasznos lenne, jól fogna, ha teljesen elszállunk és tényleg nincs megoldás.

– Bravó! – tapsol a sintér és nem jön az erdő felől, nem akar viccelni. A pupilláin csintalan fény csillan. – Gratulálok! Nem csupán rímeket improvizálsz, de olyan mondatokat használasz, mintha egy régi könyvből szednéd. Ha már beszéd közben is az emlékiratokat írod, én sem lazítok itt tovább.

Felvillanyozva issza ki az egész sós borszesz üveget, félrenyel és úgy tűnik, hogy a lenyelt anyag az arcbőrén csattan ki, apró lyukakon, aztán súlyos izzadtság-cseppek jelennek meg a homlokán.

– Nem akarom becsapni magam, érted? A helyzet az, hogy egész biztosan nem csapom be magam... Ez az ember egy aranybánya. Egy tengeralattjáró! Várd csak ki, hogy a felszínre érjen... Csak merszd a szemed, rögzíts, jegyzetelj. A többi az én dolgom.

A sintér galléron ragadja a csavargót és nagy nehezen a padtámlához nyomja. Koponyatájékon Marco Polo még törődtebb. Az állán nyálfonal fut végig, koszosan, lilán, kéken talán.

– Hányini fog, mondom, és odébb húzodom kissé.

– Vagy-vagy, ismétli a barátom. Ha nem gyón meg nekem, akár meg is döglöhet.

Marco Polo felnyög halkán, egy betonkeverőnyi kavics hörög a tüdejében. Kabátja alatt semmit se hord, és a ványadt test, saját keskenységébe és semiségébe omlik.

– Mondjad, papuskám, mondjad – könyörög a sintér, fülébe sugdos vágyakozón –, mondjad papuskám, egy szócskát, tegyél kedvemre, mit veszíthetsz vele, kérj valamit, akármit, tegyél próbára, te adsz, adok én is, nyersz egy garast, megkönnyebbülsz, megszabadulsz a teherből, ne gyötörj, ne ölj meg, papuskám! Gyere, mondd csak, köpd ki a szót, a szócskát, a titkot...

A csavargó mellkasában elcsitul a zaj.

– Ohó, ohó, mindjárt csipogni fog. Rögvest és azonnal. Csak jól kell célozzak, egyenesen a célnak. Habozás nélkül. Semmi finnyáskodás. Határozottan és egyetlen csepp kedvességgel.

Tovább lágyítja hangját, testével Marco Polóhoz tapad. Mint fuldokló az utolsó szalmaszálhoz. Úgy tűnik, hogy mindketten a levegő forró hullámain lebegnek és együtt is süllyednek el.

– Ki akarsz csúszni, oldódni, szabadulni, ohó, milyen könnyű, nézd, elengedlek, somfordálsz, rejtőzöl, elmondod, amit el kell mondanod, amit rejtész, és olyan lesz, mintha nem is mondtad volna, én nem vagyok itt, te is máshol vagy, nem kínozlak tovább, elmondod még egyszer, amit szinte már kimondtál, ennyit kérek és hagylak aludni, hogy álmodj, felejtse el mindazt, amit mondtál, nem is mondtad, elmondod most, s én eltűnök és nem látsz többé...

Marco Polo hirtelen felnyitja szemét – két vízenyős szem, üres és döbrent tekintet. Úgy ám, döbrentek, amíg ő maga szinte apatikus, ernyedtt és kifejezéstelen marad. A szemei csak úgy, önmagukban döbrentek, mint két ijedt élőlény, döbrentük nincs kapcsolatban vele vagy az arcával.

– Felébred – mormogja izgatottan a sintér.

– Marhaság! Azt mondtad, a végét járja...

– Nem hal meg, nem halott – képzeleg a sintér. – Láttam már ilyet, utána érdeklődtem. Transzban van. Összemegy, megtisztul és olyan áttetsző lesz, mint egy kristály. Tipikus. Klasszikus. Már várom, hogy levitáljon...

– Az agyad, az levitál neked! Ebben a meg nem írt emlékirat-fejezetben a csel, vagy a csodák-csodája csak egyetlen egy: hogy nem vagy még az örültekházában.

– Az okoskodás helyett inkább segíthetnél.

>>>>> folytatás a 10. oldalon

>>>>> folytatás a 9. oldalról

– Azt akarod, hogy én is olvassak rá a hullajelőltre, tán megcsinálom a szíve rajtunk, és gyorsan kilehelj lelkét? Megfelelő zárás lenne, habár elég banális, főleg egy olyan történetben, ahol nincs mit elmesélni.

– Ne félj te attól, lesz mit mesélned.

– Romlott vagy, mondtam már. Mert ez a szerencsétlen neked Góg és Magóg. Meg Aladdin. És egy kicsit Merlin. És így tovább. A déli, a nyugati, a keleti páholy oszlopa. Balkanya és az ezüst kulcsok nagymestere... a spirálé és a piramidális jogaré...

– Egy-két dolgot már hallottam a spirálról! – szakít félbe sietve a sintér. – Ezzel kell sarokba szorítani, gyötörni. Ez valami, ami a kör felé halad vagy abból érkezik. Örvény, vagy forgószél. Valami orbitális, vagy gömbszerű, körforgalom vagy körforgás, hajló, ívelt vonalakkal... Egy szinuszgörbe...

– Valami göndör, parabolikus és hiperbolikus! – nyögök fel magamon kívül.

– Örvény és kilövellés!

– Egy vulkán! Valami élő, ami tűz és vérköpeteket lövell. Valami ugyanolyan élő és nyavalyatörő, mint ez a rakás, gyűrött bőrbe csomagolt csont.

Mert védeni akarja tőlem és faragatlan szavaimtól, a sintér karjába veszi a csavargót, magához szorítja és meggömbölyve távolodik. Kábán és bizonytalanul rángatja, lóbálja a testet.

– Meg fogod ezt még bánni, ha mindenre fény derül...

Megsajnálom, kesernyés íz gyűl a szájpaddlalom alá. Undorodom.

– Nézd, hogy csináljuk, van egy javaslatom. Én dicsőítő éneket zengek a hullajelőltre, te pedig nem matatod és kínozkod tovább. Megcseréljük a szerepeket és aztán elkorodunk. Mielőtt még ellátjuk a baját és megjárjuk mi is. Megegyeztünk?

A sintér tétovázva köröz a sétányon.

– Papuskám, mester – kezdem duruzsolni – drága Marco, felbecsülhetetlen Polo, édesem, kedvesem, egy fétis vagy, Balkanya ikonja, az ő kertjében virágzó cseresznye, lezárt széf vagy, briliáns, gyémántokkal ékes oszlop, sugárnyaláb, fénysugár, egy tűzijáték, puskagolyó vagy agyúlvédék, egy bomba, ah, drágám, édesem, robbanj már egyszer, pörkölj meg söréteddel, heves, hiper- és ultraszenzorális, foszforeszkáló repeszeiddel! Gigászi Marco, imádott Polo, isteni Marco Polo!

A sintér megáll, meghallgat, s amikor úgy érzi, már eleget hallott, ugrik egyet, röviden és dühödten, mintha idegen rugó engedte volna el, és Marco Polót felém löki – vagyis előre és kissé felfelé. A vénség nem gurul végig a sétányon, nem taknyol el, ugrik néhányat, korcsolyázik a kavicson, és egy szepillantás múlva ott áll mereven, két lábon, valahol közöttünk, felúton, bokáig süllyed a térde, és a gerince mintha a kifordult lábszárakból törne elő. Egy törpe. Egy gnóm. Szemhéja összeszorul. A szemei, azok az ijedős és döbbszent élőlények eltűnnek a szemöldök és a pofacsontok habszivacsában. Az arca nézés nélkül marad, nincs semmi jel, ami

arra utalna, hogy a szemek megjelenhetnek még valaha. És köpni kezd. Ridegen és közönyösen. Nem, nem a mi irányunkba. Köp, húzza a lábát és továbbáll. A köpése kékes árnyalatú. A nyál zselatin-galacsinná gyűl, levegőbe emelkedik, és körözni kezd egyre nagyobb és szélesebb spirálban.

Láttad? Te is láttad, ugye? – gagyogja a sintér. – Ne mondd, hogy nem láttad, nehogy később azt szövegeld, hogy én képzeltem az egészet.

– Fogom az adást!

– Felfoghatatlan!

– Klasszikus, korszakalkotó – tódítom én. – Törekeny, egyre törekenyebb és karsúbb, rákérdezek: és mit írok az emlékirataidba? Hogy köpött, hogy volt olyan kedves egy köpettel megajándékozni téged, és a köpet kékes fénnyel, spirálban szállt fel az égre?

A pólusoknál

Rágtuk a fád, szivacsos kendergombócokat és nyeltük a nyálunk – tíz, tizenkét nyelés után történt meg: mindenki elindult a maga útján. Én a pólusok felé vettem az irányt, mint általában, az ilyen homályos helyzetek esetén, mindig a dolgok peremei és határai érdekeltek. Legutóbbi kalandozásom az északi sarkon épp mostanság történt (ha ugyan épp ott nem vagyok). Az óra... nem tudom hány óra, akárhogy is, a sötétben tökmagot rágszaltam egy arany zsinóros és arany sujtásos piros uniformisba öltözött alak társaságában. Azt mondta, hogy ő egy épület portása, amelynek ott kell állni majd. Nem sokat beszélünk, az állványok, az alap és az építőanyagok hiánya mindkettőnköt nehéz helyzetbe hozott. A másik póluson, nem sokkal azután, egy múlt századi expedícióra bukkan-

tam – egy penészes hajóra. Gratuláltam a hajósoknak, és nekik adtam minden tökmagot, amit a zsebemben találtam. Megköszönték és tapogatni kezdtek – elsősorban az arcomat.

– Ez a néha barnás, néha sápadt ekcéma, a mi tájainkról, otthonról való...

Fagyott pofájukat az arcomhoz, a homlokomhoz dörzsölték, és azon voltak, hogy elég direkt és zavaró módon, csak úgy egyszerre átvégycék az ekcémát.

– Válogatott szegénylegény vagy! – gratuláltak a hazafiak. – Igazoltatás! Ismerjük meg egymást!

Tisztelemre felbúgott a ködkürt, és ott tülekedtek köröttem, hogy vállon veregessenek, hogy megfogják a hajam.

– Igazoltatás! Ismerjük meg egymást! – morogták, alávaló kitarással.

Lazítottam kezeik között, de azért mégis résen voltam. És nem ok nélkül!

– Mondd csak – károgta az egyik, gondolom a kapitány –, mondd csak, az a kis felfuvalkodott, hencegő undormány még ugyanúgy néz ki? Nem változott? Ugyanolyan ledér és parfümiltatú? Most is úgy pöffeszkedik, most is üveggyöngyöket visel?

– Az az édes, drága, aranyos semmirekellő, sóhajtották a matrózok, mélyen, velőből.

– Úgy látom, mintha itt volna most is, mintha tegnap még itt lett volna, nyögte a kapitány. Azzal a barnás és sápadt ekcémával, ahogy ugrál a túsarkóban tollak és flitterek közt lebegve... és előtte, és jobbra, balra, és előre és hátra, nagyjából hat lépésnyire... természetesen... valami világvége. Jól emlékszem? Igazam van? Vagy ha nem is világvége, de egy hirtelen fordulat, csapda, ahol a csótáros és templomi zászlós lovak húzta kamionok sorra borultak fel.

– Hú, micsoda élet! Milyen szórakozás! – mondta a másik, a kormányos (a kormányt a hátára kötözték).

– Anyám-édesanyám, néha látni vélem! Satnya és kövér volt, sovány és széles, és majdnem olyan átlátszó, mint a férgek, amelyek rágták estelente, és a férgek mindegyikére ráírták a számát, vagyis az öt évő összes féreg számát, ami hatos, hatos, egy sor hatos, száztizenegyszer: hatos, az ő száma – mondta a kapitány. Éles állával belapította orromat és édeskésen morogta a fülemben: – Korrekt? Tévedek? Eltaláltam?

– Legyünk engedékenyek – lépett közbe a kormányos. – Legyünk könyörületesek. A fiú nem is tudhatja a pontos számokat. Még elért volna ide, ha elkezd Balkanya férgeit és a férgek számait összeadni?

A matrózok nevetni kezdtek, röhögtek és dagadt combjaikat úgy csapkodták, mint a dobort.

– Igen, igen – suttogja nosztalgikusan a kapitány –, minden hatodik lépésnél, a rezgés, ah, az a majdnem fatális rezgés, szinte a megvilágosodás volt!

– A rezgés! Hip-hip hurra! Éljen a megvilágosodás! – lelkesedtek a matrózok.

– A betolakodás dicsősége! kiáltotta a kormányos.

– Az imposztor lét művészete! skandálja a kapitány. Bármilyen pénzt megadunk, csak lássuk még egyszer az ő vízióját, viaszba nyomjuk, formába öntjük, egész bélyeg- és ikonsorozatot készítünk róla, hogy az ő mécsese alatt aludjunk, hogy számos érzékelhető javítással álmodjunk meg őt, a valódi értéke szerint!...

– Értékeljük! Hágjuk meg! – trombitáltak a tiszték, altiszték, inasok és kutatók.

– Ahhoz tehetség kell, hogy meghágd – magyarázta a kapitány. – Ez a fiú tudja, mit mondok, mert hordja a jelét, ezt a szép otthoni ekcémát, ami hol barnás, hol sápatag...

A kormányos rám nehezedett és megcsókolt.

– Mintha a testvére lennél, Heliogabalus. Jó neked!

– Ismerjük fel egymást! Jelöljük meg! Jelöljük meg magunkat! – nyivogtak a matrózok.

Pecsétet nyomtak meztelen mellkasomra, arcomra, meztelen, hidegtől zsibbadt karjaimra, az ujjbegyükkal, amit benyálaztak aztán ceruzával maszátoltak össze.

Tedd te is ránk az ujlenyomatod! – könyörögtek, hogy alig kaptam levegőt a sok arcomnak dörgölődő lilás pofa között.

Itt volt az ideje egy egyértelmű gesztusnak, hogy tiszteletre tanítsam őket.

Meglebegtettem a fejem felett kecskeszakáll-parfümmel befújt zsebkendőmet, és ezt mondtam magabiztosan:

– Ugyanaz az elégedetlenség, ugyanaz a megvalósulatlanság hoz közel minket, de ne feledjük: mi, akik Balakanyából valók vagyunk, nem követünk el erőszakot és nem engedünk az erőszaknak, csak különleges és mindenképpen ünnepélyes helyzetekben és alkalmakkor. Az íratlan törvény egyértelmű. A szokás megköveteli tőlünk.

A matrózok parádés rendben álltak össze és vigyázállásba merevedtek. A kapitány tett egy lépést előre, kezét tányersapkájához emelve és ezt dadogta:

– A tény, hogy évek óta vagyunk karanténban...

– Drága hazámiai – válaszoltam én –, a karantén nem számít. Túlságosan is megszokott és banális helyzet.

– Vonuljunk fel – javasolta a kormányos. – Vonuljunk díszlépésben körbe-körbe, amíg adódik valami különleges alkalom.

– Íme egy ötlet – mondtam én.

A felvonulás monoton volt, de magával sodort, a maga lassú örvényével, és nemigen volt hova húzódnival. Zsebkendőmmel törölgettem a tarkóm, a halántékom, a szemhéjaim.

– Nehogy letöröld az ekcémádat, nehogy meggyógyulj, mert nem állok már jót semmiért – sziszegte a kapitány.

– Nem gyógyul meg – vakkantotta a kormányos. – Ez olyan, mint a testvére, Heliogabalus...

Fölöslegesnek tartottam, hogy felhívjam a figyelmét arra: a rólam kialakított véleménye teljes egészében hamis.

A matrózok egyszerre apatikus és izgott hangulatban meneteltek. Szájuk sarkába gyűlt a hab és kocogtak a fogaik.

– Eheseek – mondta a kapitány. – Szörnyen rátört az éhség szegényekre... Mit akarsz, vágyakoznak, nem lehet elítélni őket.

A kör egyre szorosabb lett köröttem.

– Vágyakoznak, mit csinálj velük, nagyon vágnak már haza – sóhajtott fel a kormányos is.

A felvonulás nagyon rossz ötletnek bizonyult, nekem pedig nem futott át az

agyamon egyetlen vékony szál gondolat sem – egyetlen foszlány sem, egyetlen szikra... A különleges és ettől azonnal ünnepélyes helyzet bármelyik pillanatban megjelenhetett és egyáltalán nem néztem volna jó szemmel.

– Vonulunk, dalolták a matrózok, mély és rekedtes hangon, és számolgatjuk Balkanya férgeit.

– Három, kilenc, tizenné... százkilenc...

– Háromszázhárom, háromszáznég... ötszáztizenny...

– Öt... hatszázhatvan... három... négy... hat...

Hangjuk bársonyos és áttetsző lett.

– Olyan, mintha valahol a közelben csapda rejtőzne, mint egy gyors fordulat – nyögte a kormányos.

– Közülünk egyeseknek, de lehet, hogy mindannyiunknak talán ez lesz a vég – mondta a kapitány. – Radikális intézkedésekre lesz szükség.

– A legénység is különleges beavatkozást kér – jelentette a kormányos.

Hatalmas úr támadt a fejemen és a gyomromban is. E kettős ürből vihareként vágatott felém egy aprócska ötlet, egyetlen gondolat.

– Nálunk, otthon, kedd van és egészen pontosan délután öt óra húsz perc.

– Délután öt óra húsz perc – riadt fel a kapitány és a homlokára csapott.

– Délután öt óra húsz perc? – állt meg a kormányos is.

A kapitány belefűjt a hosszú fémsípba, amit a nyakában hordott.

– Ájulási óra! – adta ki a parancsot. – A fenséges óra! A Balakanyáról elméledés órája.

Hatalmas szédüléshullám seprő végig a jégtáblákon, amelyek már töredezni kezdtek a lábunk alatt.

– Ájulási óra! A titkok ideje! Ismételték a matrózok, és minden újabb parancs vagy felszólítás nélkül: ellágyultak, elsápadtak, elvesztették eszméletüket.

A kapitány egy pillanatig még mindenképpen tartani akarta magát, horkolt, és ezt mondta horkolás közben: – Ki ájul el a félelemtől és ki az elragadtatástól?

Nem tudtam, mit válaszolni, habár a kérdésért jogosnak találtam.

– Nem lanyhulunk, nem – tette még hozzá, elmerülve saját túlságosan is hosszú és bonyolult szavai között –, nem lany-

hulunk, de nem is sietünk azt hinni, hogy az intenzitás az intenzitásban rejlik.

A kormányos összegörnyed és ránk zuhan. Mindhárman egy hóbuckán landolunk.

– Gazember, ravasz gazember – sóhajt fel a kormányos –, nem menekülsz, nem menekülsz tőlünk, nem menekülhetsz; ezek a dolgok és a továbbiak, a pihenés, az ájulás és a többi, mind bizonyított tény, külön-külön és együtt is, ugyanaz a vonaglás, ugyanaz a remegés, ugyanaz a megvilágosodás...

Lelöktem őket magamról a kapitányt és a kormányost: iszonytatón nehezek és izzadtak voltak. A legénység többi tagjához képest némi késéssel ájulnak el, de nem volt mit felróni nekik – feküdtek, mint a holtak.

A rothadó hajó mögül, rózsaszín sálban sántikált elő a sintér. Barátom, a sintér. Ujjal mutatott rám és döbbszentnek tűnt.

– Mi ez a rengeteg kiütés az arcodon? Mi van ezzel a hol barnás, hol sápatag ekcémával az arcodon? Ezt az ekcémát tőlünk hoztad, hazulról?

Közelebb jött és az arcomhoz akarta dörzsölni az arcát.

– Ne kezd már te is! – löktem el magamtól. Inkább azt mondd el, hol húztad meg magadat mostanáig, hogy csak akkor jelenj meg, amikor már nincs is rád szükség? Ez egy taktika, ugyebár, hogy a csata végére érj ide, és learass minden győzelmi babért.

– Milyen győzelem? A lehető legártatlanabb és legbutább tekintettel nézett körül. Te győztél le ezeket?

– Nem tudom – suttogtam. – Lehet, hogy ők győztek. Lehet, hogy nekik van igazuk.

A sintér négykézlábra ereszkedik, lóbálja a fejét, és egészen közről bámul a kapitány és a kormányos ünnepélyesen eltorzult arcába.

– Vagy úgy – állapította meg, kevesebb mint egy perc múlva.

– Vagy úgy, micsoda? – kérdeztem, és még mielőtt válaszolt volna, éreztem, hogy szédülés fog el.

– Ezek ketten, mintha ikrek lennének...

A szédülésnek dögszaga volt.

– Gondolod, hogy Luki és Feri?

– Fenemód hasonlítanak, francba a nyavalyásokkal!

– Ezek szerint elájulnak – nyögtem fel –, elájulnak, habár nem kéne elájulniuk...

Valami fellázadt bennem és ordítani kezdtem, mint egy megszállott: – Tulajdonképpen mi miért nem ájulunk el soha? Ha mi is tartanánk a hagyományhoz, és elájulnánk legalább egyszer, talán minden egyszerűbb lenne, áttekinthetőbb, nem annyira összekuszált...

– Ki tiltja meg, hogy elájulj? – komorodik el a sintér.

– Tudd meg, hogy azt is teszem!

– Láss neki, ájulás!

Zavarba jöttem és ezt mondtam:

– Nem akarsz együtt ájulni velem?

KARÁCSONYI ZSOLT
fordításai

SZAKÁCS ISTVÁN PÉTER

Titkos szerelem

Akkor este a lány nem mert szólni. Meg aztán maga sem tudta, hogy mi is történt valójában. Hogyan beszélhetett volna akkor a nagyapjának arról, ami az erdei tisztáson megesett vele. Vagy nem is ott, hanem inkább a szélfújta, sziklás fennsík szélén, ahonnan szédtő kilátás nyílik a mélyben tatóngó Pokol szurdokra. Furcsa, de amint jött lefelé a csenevész borókabokrokkal benőtt meredélyen, már a helyet sem tudta volna pontosan meghatározni, pedig ötödik éve, hogy ilyenkor nyáron ott fent legelteti a kecskéket, és behunyt szemmel is eligazodna a vadmentaillatú réteken s az évszázados fenyőerdők mohapuha félhomályában. A kecskék őrzésével telik el a vakációja, pedig ő is szeretne már valami különleges helyre kirándulni, a távoli tengerhez, mely fölött kitépett fehér fűzetlapokként szálldosó madarak vijjognak, vagy valamelyik nagyvárosba, ahol utasokkal zsúfolt szerelvények száguldanak eszeveszetten a föld visszhangos mélyében. Legalábbis, ahogy a szerencsésebb osztálytársai mesélik, akiket a szüleik nyaranta elvisznek világot látni. Ő azonban hiába könyörög otthon, az anyja egyedül neveli, s hallani sem akar erről. Már megint mit regnász rajtam, te is tudod jól, hogy szegények vagyunk mi az ilyen úri flancoláshoz, s nagyapádnak is elkél a segítség fent a havason. Ha férjhez mész, majd utazhatsz te is eleget, tesszi hozzá, s ezzel vége is a vitának, hiszen ő még csak a tizennegyedik évét töltötte be az idén, s az iskolában Józsin kívül nincs olyan fiú, akivel szívesen szóba állna. Józsi, ő más, vele meg lehet beszélni mindent, talán a ma délután történeteket is megértené, csak tudná pontosan megfogalmazni. Az ő családjuk viszont még náluk is szegényebb, amióta a fűrésztelap bezárt, a munkanélküli segélyből tengődnek. Így aztán ki tudja, meddig kell még várnia arra, hogy végre igazi vakációra mehessen.

Miközben mindezt végiggondolta, már ott is volt a gerendákból ácsolt, alacsony havasi ház előtt.

Szerencsére a nagyapja nem kérdezett semmit, szokása szerint számba vette az állatokat, majd a karámba terelte őket. Később, amikor a friss tejet iszogatta, szóba akarta hozni ugyan azt a dolgot, Cézár azonban éppen akkor kezdett el csaholni a csűr mögött, s mire nagyapja a szűkölő kutyával a nyomában visszatért, már megint nem tudta, hogy miképpen fogjon hozzá.

– Semmi vész – nevetett rá nagyapja a kajla kalap alól, amint az asztal mellől riadtan nézte. – Úgy látszik, a kutyák is elbolondulnak vénségükre.

Lassan besötétedett. Mintha karnyújtásnyira, a csillagok fényesen lüktettek az augusztusi égbolton. A nyitott ablakon át hűs szellő lopakodott a lány fekhelyéhez, és lágyan végigcirógatta a testét. Csak most érezte, hogy mennyire fel van még hevülve. A falubeli vénasszo-

nyoktól hallott először a hevülésekről, amikor néhai szeretőikről, férjeikről meséltek a lakodalmakban. Úgy beszéltek félszavakban, be nem fejezett mondatokban, sokatmondóan el-elhallgatva, mint akikre világgraszoló titkot bízta, pedig ő már egy ideje azt is tudta, hogy ehhez nem feltétlenül szükséges férfi. Fogalma sincs, mikor kezdte, de hamar belejöhett, mert amikor emlékezete szerint első alkalommal nyúlt a testéhez, keze már oly hozzáértéssel csúszott a combjai közé, mintha világegyetében ezt csinálta volna. Valamelyik mezőn kaszáló, félmeztelen férfit képzelte behunyt szemmel maga elé, amint ívben feszülő teste fölé hajolva addig simogatja, míg nyoszörögve el nem ernyed. Később, amikor két- vagy háromhetente a községközpont mozijába vitték az osztályukat matinéra, az éppen soros főhősre, katonára vagy cowboy-ra osztotta ki az örömszerző szerepét a pakuraszagú félhomályban. Mostanában pedig jobbára Józsi gondolt, amint a magány édes perceiben magával játszadozott.

Miközben titkos tudományán mereng a magas támlájú, keskeny ágyon, mintha csak próbaképpen, keze önkéntelenül a mellére téved, körülsimogatja a tenyérnyi domborulatokat, a keményedő bimbókat, majd lassan lefelé indul. Behunyt szemmel várja, hogy a fiú arca kiváljék végre a szemhéján örvénylő sötétségből, Józsi helyett azonban az idegen férfi jelenik meg előtte. Ugyanúgy nézi, mint délután a fenyőerdő tisztásán, a faóriások közti zöldes derengésben vagy a széljárta, sziklás fennsík szélén. Nem emlékszik, hogy hol találkozott vele, csak arra, hogy hozzá sem ért, csak nézte, nézte, befogta azokkal a sötéten fénylő, nagy szemével, s ő ujjongó örömmel engedett, úgy kínálkozott föl neki, mint képzeletében még soha senkinek, s közben érezte, amint lassan, megállíthatatlanul előnti testét a forróság. Az egymást követő hullámoktól elgyengült a lába, de már nem is volt rá szüksége, valami ellenállhatatlan erő magasba röpítette, kitépett irkalapként vitték a légáramlatok; látta a mélyben a fenyvesek kékeszöld vonulatát s a mezők világos foltjait, a feketén tatóngó Pokol szurdokot s nagyapja gyufaskatulyányi faházát a borókabokroktól sötétlő meredély alatt. S a táj mögött azt a delejesen fénylő szempárt, mely átvilágított mindenben. A hőség pedig egyre csak fokozódott, nem lehetett előle kitérni, de nem is akart, már a csontjaiban égett a tűz, ő pedig azt szerette volna, ha ez a kimondhatatlanul édes gyötrelem örökké tart. A *tied vagyok*, suttogta szerelmesen, mielőtt abban a lelassult, világvégi robbanásban megsemmisült volna. Aztán már csak arra emlékezett, hogy a legelőn bolyong, a délután vadmentaillatú csendjében, s a névtelenül szölongatott idegent, mintha csak álmodta volna az egészet, sehol sem találja. Most azonban újból itt van vele, legalábbis a képzeletében. Ezúttal azon-

ban nem elég ez, s már simogatja, morzsolgatja is gyengéden az ágyékát, ujjával a szétnyíló hússzirmocskák közt a délutáni hevülést keresi. A csontjaiban égett tűz azonban most nem akar fellobbanni. Értetlenül áll le, majd reménykedve újra- és újrakezdi, mindhiába, csak a szokásos érzésig jut el, mely árnyéka csupán a délután átéltnék.

– Nyugtalanul aludtál az éjjel – jegyezte meg reggeli közben a nagyapja. – Azt hiszem, lázad is van – simított végig érdes kezével a homlokán.

– Nincs semmi bajom – pirult el a lány. – Csak...

– Nekem elmondhatod – biztatta a nagyapja.

– Nem lehet – ismételtette könnyeivel küszködve a lány, és kirohant a házból.

Estére azonban úgy felment a láza, hogy a nagyapja takarókba bugyolálva szekéren vitte le a faluba.

Az orvos először kullancsra gyanakodott, ám a lány testén néhány karcoláson és csaláncsípésen kívül nem talált semmi árulkodó nyomot, s a vizsgálat végére a testhőmérséklet is normális lett.

– Talán a szerelem az oka – évődött vele –, ebben a korban már gyakori ez a betegség – kacsintott cinkosan az elvörösödő lányra. – Az is lehet azonban, hogy ott fent, a havason allergiás lett valamire – fordította komolyra a szót, s azt tanácsolta az anyjának, hogy egy ideig ne engedje vissza.

A lány nem örvendett a váratlan szabadságnak, de nem is lázadozott ellene. Engedelmesen elvégezte a rábízott munkát, s a nap többi részében távolba révedő tekintettel ült a tornác végében, mintha nem is ezen a világon volna. Az anyja néha azon kapta, hogy magában beszél. Az imaként pergő, halk szavakat nem értette ugyan, de a belőlük áramló szenvedély egyre jobban nyugtalanította. Attól félt, hogy a lányának elment az esze, s ő vénségére támasz nélkül marad.

– Kivel beszélgetsz? – érdeklődött nyugtalanságát rosszul palástolva.

– Nem tudom – válaszolta ilyenkor a lány. – Vele.

Aztán megkezdődött az iskola. Reggelente a lány a szokásosnál korábban indult el, s délutánonként komor arccal, kimerülten érkezett haza. Az anyja eleinte azt hitte, hogy a tanulás viseli meg ennyire. Egy hét múlva azonban, amikor a vegyes üzletben összefutott az osztályfőnökével, kiderült, hogy a lány a tanítás kezdete óta még egyszer sem volt iskolában. Akkor aztán a maradék türelme is elfogyott, maga elé állította a konyhában, és nehéz, kerges kezével addig verte, amíg sírva be nem vallotta, hogy iskola helyett reggelente ki szokott menni az erdő alá. A nadrágszíjjal sem tudott azonban ennél többet kizsenedni belőle. Ettől kezdve szégyenszemre minden nap elkísérte az iskolába, és órák után ott várt rá a kapu előtt. Az osztálytársai csúfolódní kezdtek vele. Azelőtt mindig visszavágott az őt ért sérelmekre, most azonban némán tűrte a többiek gúnyolódását, s a Józsi bátoratlan közeledését is visszautasította. A faluban az a hír járta, hogy egy szekta hatalmába került, aminek a vezetői galád módon

visszaélnék a fiatalok bizalmával. Még a tanyai pap is rákérdezett erre gyóntatás közben, ám a lány megesküdt az életére, hogy nincs köze semmiféle szektához. Neki sem mondta el azonban, hogy miért boldogtalan.

Ahogy haladtak előre az őszben, egyre sápadtabb lett, arcának ostyafehérsége nyugtalanítóan világított a vörösből parádézó fák és bokrok között. Teste elnehezült, mintha súlyokat aggattak volna rá, alig bírta vonszolni magát. Reggelente pedig egyre gyakrabban ébredt arra, hogy hányingere van, s az émelygés napközben is utolérte. A napok egyhangúan teltek, egyik rosszullettől a másikig, mintha mindenik ugyanaz lett volna. Észre sem vette, mikor köszöntött be a tél. Csak állt délutánként az ablakban, s a tájat elfüggönyöző, sűrű hóesésben bágyadtan nézte domborodó hátsát.

November végén derült ki, hogy gyereket vár.

– Most már értem, hogy merre kóricáltál! – üvöltötte magából kikelve az anyja, s úgy vágta száján, hogy a bőre kihasadt. – Férfi kellett neked, te utolsó cafka. A hentergésen járt az eszed végig – ismételtetve zokogva.

– Nem is nyúlt hozzám, csak nézett – szipogott a lány. – Csak egyszer találkoztam vele. Valahol ott fent – mutatott a havas irányába.

Nagyapja komoran nézte a nyakán végigsorduló vércsíköt.

– Kivágom a heréit annak a gazembernek – fogadkozott, majd kalapját a szemébe húzva, köszönés nélkül elment.

Másnap a lányt bevitték a városi kórházba.

– Így első látásra a harmadik, negyedik hónapban járhat – nézett rá az orvos. – Miért nem jöttek hamarabb? – fordult az anyja felé. – Kiskorúak esetében jobban oda kell figyelni.

– Csak tegnap vettem észre, doktor úr – mentegetőzött az asszony. – Álmomban sem gondoltam volna, hogy felcsinálták.

– Nem csinált föl engem senki – ellenkezett alig hallhatóan a lány.

– Még azt sem tudják, hogy ki a tettes? – csodálkozott az orvos. – Faluhelyen ezt könnyű kideríteni. Főleg egy olyan isten háta mögötti településen, mint ahol maguk élnek.

– Valami csavargó lehetett, akivel ott fent találkozott az erdő környékén – mondta az anyja.

– Egy ujjal sem nyúlt hozzám – rázta meg a fejét dacosan a lány. – Csak nézett, erősen nézett.

– Gyere, néztelek meg én is – mosolyodott el az orvos a lány makacsságán, és a vizsgálóasztalra fektette.

Az anyja önkéntelenül elfordult, s az ablakon át a lenti forgalmat figyelte.

– De hiszen nyoma sincs itt deflorációnak, a hymen érintetlen – kiáltott föl nemsokára döbbenetben az orvos.

– Valami baj van, doktor úr? – fordult feléjük az asszony ijedten.

– Baj?! – horkant föl az orvos. – Miféle baj?! A maga lánya szűz! – Jöjjön, győződjön meg a saját szemével a szűzhártya ép-ségéről!

A hír futótűzként terjedt el a kórházban, néhány óra múlva már a városban is erről beszéltek, este pedig világraszóló szenzációként tálalták az egyik kereskedelmi tévé híradójában.

Egyedül a lányt nem lepte meg a józan ésszel fölfoghatatlan eset.

– Most már elhiszi, hogy nem nyúlt hozzám senki? – kérdezte az anyjától, aki magába süppedve, szótlanul ült az ágya szélén.

Külön szobában feküdt, a folyosó végén, s a szolgálatos nővérnek meghagyták, hogy egyetlen látogatót se engedjen be hozzá.

– Nyugalomra van most szüksége, eleget gyötörödhetett az utóbbi időben – magyarázta az anyjának négy szemközt az osztályvezető főorvos. – Ez a sok újságíró meg tévés, a civil kíváncsiságokról nem is beszélve, a hülye kérdésekkel csak még jobban felzaklatnák. A pusztán tényen kívül, hogy behatolás nélkül termékenyült meg a lánya, mi sem tudunk egyelőre sokkal többet. Az elvégzett vizsgálatok alapján úgy tűnik, mindketten egészségesek. Sajnos, a mi felszereltségünk nem enged meg bonyolultabb vizsgálatokat, a megyei kórháztól azonban ígéretet kaptunk, hogy a rendelkezésünkre bocsátják a szükséges eszközöket. Ez azonban egy kis időbe telik, addig is itt biztonságban van a lánya – magyarázta bátorítóan. – Menjen csak nyugodtan haza, mi majd gondját viseljük neki.

Az érsekségen gyorsabban mozdultak, mint a megyei kórház illetékesei. Három nap múlva már a helyszínen volt a természetfeletti események kivizsgálásával megbízott teológus. Hosszú hallgatása után a lány, mintha csak most talált volna a megfelelő szavakra, olyan részletesen számolt be havasi kalandja intim részleteiről, hogy a fekete ruhás, kopasz emberke többször is elpirult a feje búbjáig. Arról az idegen férfiről azonban a szemén kívül ezúttal sem tudott semmi lényegeset mondani. Végül minden jegyzőkönyvbe került, s a csodavizsgáló pap búcsúzásakor megígérte, hogy az egyház fokozott figyelemmel fogja kísérni az eseményeket.

Két hét múlva, amikor a főorvos a megyei kórháznál a megígért segítség után érdeklődött, azt a választ kapta, hogy az áttuláshoz szükséges papírok elkészültek ugyan, de valahol a bürokrácia útvesztőjében elkallódtak. Legyenek azonban türelemmel, hamarosan újakat állítanak ki, s akkor már küldik is a kért műszereket, addig is az a magzat jó helyen van az anyjában, ha pedig gyorsabb vizsgálatot akarnak, vigyék föl a lányt hozzájuk. A főorvos azonban hallani sem akart erről, és csúnyán káromkodni kezdett, ezzel azonban csak annyit ért el, hogy magára haragította a titkárnőt, s mint később megtudta, a megyei kórház illetékeseit is, akik valami vidéki huncutságnak tartották ezt az egészet.

Eközben a lány szépen rendbe jött, arca kipirult, fásultság és bágyadtság helyett a várakozás derűs nyugalma áradt szét lelkében. Már egyre keveseb-

bet gondolt arra a delejes tekintetű idegen férfiről, aki tekintetével tüzet csíholt a csontjaiban, helyette a méhében rejtőző magzat járt a fejében. Alig várta már, hogy a karjában tarthassa, szeretgethesse, csókolgathassa.

– Ha lesz ultrahangos készülékünk, még a szülés előtt megláthatod – ígérte az orvos.

Egy délután a nagyapja is feljött hozzá, s kalapját a kezében gyűrögetve arról beszélt neki, hogy a faluban sokan szentnek tartják, aki úgy került áldott állapotba – szeplőtelenül –, mint a Szűzanya. Azt is elmondta, hogy egyre többen zárandokolnak fel a havasba, ahol ez a gyönyörűséges csoda megesett vele.

Egy ateistának tartott neves filozófus a Vatikáni Rádióban úgy nyilatkozott, hogy a lány valószínűleg Isten fiát hordozza méhében. S bár az egyházi vezetők óva intettek az efféle eretnek túlzásoktól, egyre több pap hangoztatta hívei előtt, hogy nagy idők elébe néznek.

Néhány héttel később aztán megérkeztek végre a kért műszerek. A vizsgálatok elvégzésének hírére a média képviselői előzőlötték a várost, hogy első kézből tudósíthassanak a rendkívüli eseményről.

A sajtótájékoztatóra zsúfolásig megtelt a kórház előcsarnoka.

– A vizsgálatok minden kétséget kizáróan igazolták, s erre tanunk a megyei kórháztól átjött kollega is, meg egy neves külföldi professzor, hogy a magzat rendhagyó módon fogant meg – jelentette be a főorvos a várakozásteljes csendben. – Hordozója egy tanyai származású, tizenötödik évében járó lány, aki nem a szűzhártya átszakítása révén termékenyült meg, és csak arra emlékszik, hogy egy idegen férfi erőteljesen nézte.

– Elképzelhető, hogy meghipnotizálták volna? – kérdezte egy tévériporter.

– Igen – bólintott rövid gondolkodás után a főorvos. – A hipnózis azonban, mint tudjuk, nem elég a gyermekcsináláshoz.

A válasz általános derűtséget váltott ki, majd újból csend lett.

– Van-e valamiféle kóros elváltozás a magzaton? – érdeklődtek egy bulvárlaptól. – Vagy valami olyasmi, ami arra utalhat, hogy földönkívüliektől származna?

– Nincs – rázta meg a fejét a főorvos. – Olyan, mint a többi hagyományos módon fogant magzat. Egy egészséges, parányi emberi lény.

– Akkor tényleg csoda történt! – kiáltott föl a Vatikáni Rádió tudósítója diadalmasan.

– Soha nem hittem volna, hogy az én praxisomban ilyesmi előfordulhat. – bólintott a főorvos.

– S mikorra várható a fiú világra jövele? – kérdezték többen is áhítattal vegyes izgalommal.

– Ki beszélt fiúról? – hunyorgott a főorvos a vakuk kereszttüzében. – Most, hogy végre alkalmunk nyílt rá, elvégeztük az ultrahangos vizsgálatot is: kis-korú páciensünk négy hónap múlva egy kislánynak fog életet adni.

SZŐCS ISTVÁN

Jegyzet

Illendő-e olybá tűnni?

Egy ügyefogyott értelmiségi regényhős álruhába öltözik, mintegy álarcát ölt, s úgy megy sétálni, és egyszerűen gátlástalan, fölényes alakká válik,¹ úgy nyolcvan évvel ezelőtt; azelőtt már százegynéhány éve, azt hiszem, Werther óta az értelmiségi regényhősök legtöbbje ügyefogyott, félszeg figura, tehetetlenül nézi, hogy a világ – „mint akarat és elképzelés” – meglovagolhatatlan általa, mindegyre leveti a hátáról, s ezért ő is felölti az álruhát, az álarcot, óriási napszemüvegek és bajszok mögé bújik; és – sikerül gátlástalanná válnia! Amint ez az álértelmiségieknek akkor már évtizedek óta egyre jobban sikerült.

Az egyenruha vagy akár a munkaruha egy jellegzetes ruhadarab, például a micisapka vagy a népviselet, például a kucsma, *jelmezzé válik*, az embert *maszkurává* teszi.

A maszkura nemcsak nevetséges, hanem félelmetes is, különösen, ha sok van belőle. Szervezett gátlástalanság, gépesített tömegpsziché; *az egyéni tudat helyét a kollektív tudatalatti veszi át...*

Erre legjellemzőbb példa a csuklya, amely az arcot is elfedi, például a fekete sísapkaszerűség. Ilyent valaha a hóhérok viseltek... Ma a rendőr, a rohamosztagos, de még az „örző-védő szolgáltatások” hivatásos bunkói is hóhérnak öltöznek; és így, végig az egész vonalon: az üzletember szeretne ökölvívó edzőnek feltűnni, a tévészerkesztő titkosszolgálati nagykutyának, a testőr-gorilla gestapósnak. A kékharisnya titokzatos vampnak. Mindenki ijesztgetni akar, fenyegetőnek látszani, borzadályt kelteni.² Vagy – ami ugyanolyan értékű – pojácafént viselkedni, mert a nevetségesség is lehet védő öltözet, gyakran biztonságosabb, mint a golyóálló műanyag mellények.

Egyáltalán: fekete egyenruha, bőrkabát. Waffen-SS és Lenin fiúk. A fekete egyenruhát nem annyira a halottas huszárok (a temetkezési vállalkozók méla alkalmazottai) tették eleve félelmetessé, fenyegetővé. Ez, eredetileg, éppen úgy, mint a fekete csapatzászló, a rohamosztagnál vagy a deszantosoknál, figyelmeztetés volt: nem kérünk, de nem is adunk kegyelmet, foglyot nem ejtünk, nincs időnk rá. Tehát – pucolatok!

Nemcsak a fekete szín, de az egyéb maszkurakellékek is; például a póráz. Emlékszem örökre, hogy belém nyi-

lallott, és mindig is fog nyilallni, amikor egy tévéhíradóban felfigyeltem rá, hogy a fegyőr, az eutanáziával vádolt fogoly ápolónőt pórázon vezette az ülésező bíróság elé. Mint egy kutyát. Ilyent utoljára egyiptomi és aszszír féldomborművekben láthatott az ember, rabszolgákat és majmokat vezettek így.

Régen a rendőr sisakja inkább reprezentatív pompakellék volt; de ő a saját arcával s derékszíja csatján azonosító számával lépett fel. Ma szkafanderbe bújtatva oszlatja a tömeget, mint egy marslakó. Ez biztonságot ad neki, rúghat, taposhat, üthet, gyalázkodhat, a sérülés veszélye nélkül.

Igaz, közbeszólhat valaki, a régi karhatalmi szervek, rendfenntartók: szúrtak, vágtak és főleg: lőttek! Valóban: szolgálati szabályzatuk szerint tilos volt dulakodásba, test-test elleni küzdelembe elegyedniük, ha támadták őket, szuronyt, puskatust, löszert kellett bevetniük. Arról később

S. Kölcsey Ottília: Maszk

egyenként megemlékeztek a történeszek. Emlékszem iskolás koromból egy újságcikkre: Miért viselnek még mindig kardot a pesti rendőrök, micsoda elavult, középkori mód? A modern államokban a rendőrség mindenütt gumibottal van ellátva, nemde? – A rendőrfőtanácsos (képzelem, mennyire fölpaprikázódva) felelt: Ha kardlappal sújtanak az ember vállára, hátára, érzi a hatalom keménységét, de nem azt érzi, hogy állattá degradálják! Igen, inkább vágják össze-vissza az embert, de ne üssék bottal, mint egy kutyát!

Igaza van, megjegyzem, de ez már szemérem dolga is. Gumibotot akkoriban csak zárt térben, a világ szemétől jótékonyan elfeledve vettek elő (éppen úgy, mint nemi szervet), kihallgató szobában, alagsorban, börtöncellában. (Erről jut eszembe, valaha az angol rendőrnők testületileg követelték, hogy hosszabb gumibotjuk legyen, mint a férfiakkal. Lásd Freud: péniszirigység. Azt hiszem, meg is kapták.) Mesélik azt is, hogy 1956 után a baráti Csehszlovákia, elvtársi segítségként, egy egész teherautónyi gumibotot küldött a Kádár-kormánynak.

A XIX. század eleje óta minden felvilágosult, jó érzésű szellem tiltakozása legelőször is a bot, a botozás ellen irányult! A felvidéki hadjárat során Selmechányán Görgei fegyvelemsértés miatt egy közkatonát botozásra ítélt. Ekkor előállott egy önkéntes forradalmár, egy pesti egyetemi hallgató, és azt javasolta: vállalja, hogy inkább őt lőjék agyon, de ne botozzanak a honvédségben. A hadvezér hamiskásan elvigyorodott, agyonlövötte a diákot, és – mégis megbotoztatta a katonát. (A diák különben jogász volt, baráti és családi körben gyakran vonós hangszeren játszott, főleg Haydn műveit. A hadvezér a következő hatvanhat év során szőlőlugasokat ültetett, rózsákat nevelt. A bakával ki a fene tudja mi lett.)

1849 őszén, Aradon, az utca szélén, egy fogoly, sebesült honvédtiszt (váll-lövése volt, nem tudta felemelni a karját) nem tisztelgett az elvonuló Haynaunak, az megbotoztatta, a tiszt meghalt, a tábornagy vállat vont: mindenki köteles tisztelni feljebbvalójának.

A bot, a dorong, a husáng, a furatos lapát, a vesszőnyaláb, a földműves és városi civilizációk tartozéka. A lovas nomád kultúra hatalmi műszere a korbács. Már a régi görögök is feljegyeztek egy felettebb tanulságos történetet: a szittyá férfiak hosszas hadjáraton voltak, huszonnyolc hosszú évekig. Közben a szolgák otthon fellázdáltak, beültek az uralomba, feleségül vették asszonyaikat. Mikor uraik visszatértek, fegyvert ragadtak és harcra vonalba sorakoztak ellenük. A szittyá vezér fennszóval így kiáltott: kardot ezek ellen? Vegyétek elő a korbácsot! Nagy ostorcsattogtatással a szolgahadra rohantak, azok szétfutottak. És még jó két és félezer éven át szkíta, mongol, tatár, kozák korbáccsal rendszkedett, vízágyú, könnygáz (és könyvgáz) helyett, végig a sztyeppén, fel a nagy hegyekig... (Milyen fertelmesen aljas neve van például a bivaly-korbácsnak: *sunda!*)

Azért a magam részéről leginkább mégis a kardlapot választom.

¹Aldous Huxles: *Légnadrág és társai*.

²André Breton: „A győztesek átveszik a legyőzöttek ideológiáját”. 1945.

SZÁVA TIBOR-SÁNDOR

Az Investigatio Bodoriana csíki szemmel

Nem kis érdeklődéssel olvastam a *Helikon* 2008/14. számában Szöcs István *Investigatio Bodoriana* című írását. Ez azért is érdekes, mert lassan-lassan, mint ahogy a szerző is megjegyzi, felszámolódik a legendaépítő, populista történetírás maradványa az 1848-as háromszéki ágyúöntések történetét illetően. Szöcs István írását tehát megerősíteni és kiegészíteni szeretném, hiszen számtalan beszélgetést folytattam az ugyancsak ezt feltáró Komán János tanár úrral is, akivel egyeztetünk az eddig kialakított véleményeinket. Jómagam nem vagyok történész, csupán elmarasztalom az olyanokat, akik valamilyen okból kifolyólag csak egy bizonyos oldalról világítják meg néha történelmünk fehér lapjait.

Szilárd történelmi tény, hogy 1848 őszén az ágyúöntés értelmi szerzője s nagyrészt kivitelezője Gábor Áron volt, de ehhez nagyban hozzájárultak Zakariás Antal és Bodor Ferenc is. Ezt erősíti meg az az elismervény is, amelyet Gábor Áron írt 1849. jún. 7-én Zakariás Antalnak: „500 az az Ötszázforint vörös rézről, amely anyagot a Csík Sz. Domokosi Rézgyárból Salétrom természetű üstök kikészítésükre az ottani gyár tulajdonossa Tisztelt Zachariás Antal Úrtól mint Álladalmi részletet hogy hiánytalan ki vettem légyen elismerem”.

Muhi Sándor rajza

Amit érdemes már az elején megjegyezni, hogy a marosvásárhelyi zenélő kút építőjének, Bodor Péternek és a bodvaji ágyúöntést segítő Bodor Ferencnek vérségileg semmi közük nem volt egymáshoz. Bodor Ferenc Csíkszentmihályon született az 1800–1804 közötti években, édesapja Bodor Mihály volt, aki 1796-ban vette feleségül az örmény Isáák (Száva) Domokos tímárkereskedő lányát, Isáák (Száva) Ágneszt /szül. 1775/. Bodor Ferenc anyai nagyanyja Urmánczi-lány volt, talán innen lehet következtetni arra, hogy Bodor Ferencnek ezért is sikerült olyan iskolákat végeznie, amely előkelő bányatechnikai képzést biztosított számára. Az akkori gyakorlatnak megfelelően természetesen ezekben az

iskolákban az ércek olvasztása mellett tanítottak más, ide kapcsolódó szakmai anyagot is, mint például különböző anyagok előállítását, amelyet a bányai ipar igényelt. Annyi bizonyos, hogy Bodor szakembere lett a lőporgyártásnak és az ércolvasztásnak olyan szinten, amely abban az időben rendkívüli képzsének számított. Talán ennek tudható be, hogy a Zakariás Antal tulajdonában levő balánbányai rézbányában bányanagy lett, majd később a csíkma-darasi lőporgyár igazgatója.

Történelmi tény, hogy Bodor Ferencet 1848 végén Zakariás Antal Bodvajra küldte (hiszen ez is az ő tulajdona volt), és akkor öntötték ott az első három ágyút. Bodor később nem vett részt a kézdivásárhelyi ágyúgyártásban, ez tény, de nem lehet elvitatni tőle azt sem, hogy a fűrésnélküli ágyúk gyártása (ő tudatában volt annak, hogy az ágyúcsövek fűrészához nincs megfelelő felszerelés és felszerszámozás egész Székelyföldön) az ő irányítása és tudása révén valósult meg. Ezt gyorsan átvették a székelyföldi mesterek, és utána kezdék gyártani az ágyúkat. Bodor csak a hiányzó tudást adta az öntéshez, de ő maga visszatért a forradalom időszakában annyira szükséges, de ugyanolyan fontossággal bíró lőporgyártáshoz. Ezt látszik alátámasztani Gál Sándornak az 1861-ben Nápolyban megjelent olasz nyelvű levele is.

Vitatott történelmi tény a Bodor Ferenc által írt jegyzőkönyvek hitelessége is. A mostani álláspont az, hogy az ágyúöntés tényét igazoló jegyzőkönyvek későbbi betoldások lehettek. Bodor Ferenc jegyzőkönyveit legelőször 1925-ben adták közre nyilvánosan az Alapy Gyula által szerkesztett *Századokban*. Az ide kapcsolódó személyes véleményem a következő: Dr. Alapy Gyula /1872–1936/ komárom megyei főlevéltáros, képviselő, helytörténész és korának tekintélyes tudósa volt. Ő nem engedhette meg magának olyan hiteltelen dokumentumok közlését, amely beárnyékolta volna a *Századok* és személye hírnevét. Mivel mostanáig ezeket a jegyzőkönyveket senki sem forgatta és olvasta, így nem is lehet állítani tényként róluk, hogy hamisak. Nézzünk csak tárgyilagosan a dolgok mélyére, hiszen ennek a komáromi tudósnak milyen érdeke fűződött volna ahhoz, hogy beárnyékolja Gábor Áron szereplését és egy ismeretlen Bodor Ferencet emeljen pódiumra helyette. Szerintem erről szó sincs, hiszen Bodor Ferenc elismerésével Gábor Áron nagysága semmivel sem lenne kisebb, sőt munkatársai révén még nagyobb megbecsülés övezné személyét.

GORON SÁNDOR

Elnyúlnék...

Elnyúlnék most már egy valódi réten veled, mint képzeletben azelőtt. Talán egyszer majd valóban megérem, hogy én legyek testemre nevelőd,

*ki kéj által remegtet agyvelőt
s jól tudja a bölcs tanítás szerint:
ki gyönyört ad, az gyönyört kap megint.*

Halk játék

*„Látod édesem ki nem vagy.”
mennyre kimunkál az agy,
hogy légy reményteljesebb
e véghetetlen, halk játékban,
amely lassan-lassan egyre szebb.*

*Vásárhelyi Géza sora

szívmélyi sötét

*hosszú a játék megint
szinte vég nélküli tél
ősz nyár tavasz
a fagyban mintha tenmagad
s már olyan mintha nem havaz*

*tested ágyadhoz szegez
miközben hitegetsz
hogy más módon
most és hajnalban
tőled majd úgyis újjáélednek
mint mámoros Dionüszosz isten*

*már megint
szinte vég nélkül
ámítsz mint egy gyereket
hogy legmélyül
a semmi is megszépül
úgy elfeledteted
tegnapi világunk*

*hosszú a játék megint
azt mondog iratlan szabály szerint
rendezgetjük önmagunk és újulunk
pedig lassan-lassan egymástól
kívül is belül is meggyúlunk*

*végül semmi se
lesz úgy ahogyan kellene
csak a szívmélyi sötét
árad árad kifele*

SZABÓ ANDRÁS PÉTER

Tinódi arcai

Tinódi Lantos Sebestyén mind a mai napig nem tartozik a magyar irodalmi kánon legmegbecsültebb alakjai közé. A halálának 450. évfordulóján, 2006-ban tartott tudományos konferenciák egyik nem titkolt célkitűzése az volt, hogy ezt a méltatlan helyzetet orvosolja. A Kriterion Könyvkiadó most, két év múltán, szép kiállítású kötetben jelentette meg a budapesti és kolozsvári előadások szövegét, három másik tanulmánnyal is kiegészítve az anyagot. A szerkesztő jól átgondolt koncepciója nyomán a könyv három részre oszlik.

Az első, legnagyobb terjedelmű részben a közvetlenül Tinódira vonatkozó irodalomtörténeti kutatások kaptak helyet. A fejezet két vezértanulmánya Vadai István nevéhez fűződik, aki a Tinódi-recepciót meghatározó két véleménnyel, Szenczi Molnár Albertnek és Arany Jánosnak a „vala-vala” ríme ket elutasító szavaival kezdi gondolatmenetét. Vadai nem pusztán arra hívja fel a figyelmet, hogy anakronizmus a lantoson a magyar rímtechnika későbbi finomságait számonkérni, hanem arra is, hogy Tinódi a maga korában és közegében kivételes jelenség. A magyar históriás énekszerzők nagy részétől eltérően nem csupán idegen nyelvű szövegek átdolgozásával kereste kenyerét: a végvári harcokról tudósító énekei eredeti költői alkotások. (A kutató ezzel az új hangsúllyal a históriás énekek korábbi, tematikai alapon történő rendszerezését is kérdésessé teszi.) Az 1554-ben Kolozsvárott, Georg Hoffgreff műhelyében megjelent, Tinódi szinte egész életművét összefoglaló kötet, a *Cronica* pedig a 16. századi magyar költészet egyetlen nyomtatásban napvilágot látott szerzői verseskötete, amelyet nem pusztán történeti forrásként kell értékelnünk, de tudatos költői kompozícióként is. Az újabb kutatások alapján Tinódi Lantos Sebestyén nem a szóbeliség és az írásbeliség határmezsgyéjén téblábolt, hanem, ahogy azt verseinek akrosztichonjai egyértelműen mutatják, írásban alkotó, deákos műveltségű szerző volt. A középkori orális költészettel csak versei témája és funkciója köti össze, valójában egy új, egészen tudatos alkotói magatartás hírnöke. Tinódi életrajzának részleteit éppen ezért nem verseiből kell kiolvasni, nem szabad többé az énekszerző panaszos toposzaira hagyatkozni.

Az első rész további tanulmányai a Vadai által felvázolt képet érdemben nem módosítják, inkább kiegészítik. G. Czintos Emese azt vizsgálja, hogy az 1574-es Heltai-féle *Cancionale*ban, a 16. századi hazai históriás költészet nagy gyűjtőmedencéjében, Tinódi eredeti kiadványához képest miként módosult a

költő verseinek kontextusa. Az 1570-es évek megváltozott igényeinek megfelelően az „ismeretterjesztésen” túl az új gyűjtemény már a gyönyörökdetítés szándékával is fellépett. Ács Pál Tinódi legismertebb versének, az *Eger vár viadaljáról való ének*nek történeti háttérét világítja meg. Kimutatja, hogy Bornemissza Gergely azért került a históriás ének főszerzői közé, tettei azért kaptak erős hangsúlyt, mert 1553-ban, a vers írásának idején élt volt az egri vár főkapitánya, a kegyvesztetté vált Dobó István utóda. Ács Pál végül nagylelkűen éppúgy felmenti a fejleményekhez tökéletesen idomuló Tinódit, ahogy az utókor is felmenti a fukar és megbízhatatlanul gazdálkodó Dobó Istvánt, az egri hőst. Domokos Gyöngyi logikusan felépített írásában ugyanennek a versnek akrosztichonjait vizsgálja meg, és segítségükkel kimutatja, hogy Tinódi hol illesztett be utólag sorokat és versszakokat. A kiegészítések két fázisát tudja elkülöníteni. A költő az első pótlásokat 1553 elején tette meg, amikor a verset nemességet kérvényező levele mellékleteként elküldte I. Ferdinánd magyar királynak, a továbbiakat pedig közvetlenül a *Cronica* megjelenése előtt vagy a nyomtatás során. Az előbbi változat szolgált a kortárs Zsámboky János latin prózafordításának alapjául. Domokos Vadai Istvánnak az akrosztichonok nyomán levont egyik fontos következtetését részben cáfolja. Véleménye szerint Tinódi a királyt dicsőítő versszakokat nem a kérvényhez fabrikálta, hanem csak a harmadik fázisban készítette el, így hízélgéssel is kevésbé vádolható. Pap Balázs a költő két bibliai tárgyú históriáját veszi górcső alá. Elemzése alapján úgy tűnik, hogy Tinódi Lantos Sebestyén forrása ezek esetében nem közvetlenül vagy nemcsak a bibliai szöveg volt, hanem más, szentírási történeteket feldolgozó munkák, amelyekből a két vers több értelmezési hibát is örökölt. Egyed Emese tanulmányában a vitézi áldozat és más áldozathozatalok megjelenését és funkcióit vizsgálja Tinódi költészetében, széles háttérrel és asszociatív módon. Paczolay Gyula cikkében a *Cronicában* található közmondások és szólások részletes katalógusát kínálja, összekapcsolva adatait más kora újkori szerzők hasonló nyelvi formuláival és azok mai megfelelőivel. A kötet első részét Kerny Terézia tanulmánya zárja, amelyben Tinódi Zsigmond királyról írott históriáját járja körül. A szöveg Zsigmond váradi temetésére és síremlékére vonatkozó leírása a művészettörténész Thuróczy János krónikáján kívül más forrásszövegekre is támaszkodik, számos adata gyanúsán egybecseng Eberhardt von Windecke mainzi kereskedő memoárjával.

A kötet második nagyobb egysége a zenész Tinódiival ismertet meg. Nagyon helyesen, mivel nem szabad elfelejtenünk, hogy Tinódi Lantos Sebestyén költészetének énekelt költészet volt. Ahogy arra a könyv bevezető szavaiban Virágh László is emlékeztet, ezek a versek elválaszthatatlanok a hozzájuk tartozó zenétől, és a szöveget és a zenét csak együtt szabad értékelnünk. Király Péter tanulmányában arra tesz kísérletet, hogy a kevés rendelkezésünkre álló információ alapján elhelyezze Tinódi Lantos Sebestyént a hazai kora újkori muzsikások sorában, és megállapítja, hogy korántsem nevezhető autodidakta zenésznek és komponistának. Dallamainak túlnyomó többsége pedig nem hazai vagy közép-európai, hanem a kor európai tánc- és egyházzenejéből ered, és elsősorban a német nyelvterület dallamaival mutat rokonságot. Lantos Szabó István írásában komoly zeneelméleti eszköztár mozgósításával arra igyekszik fényt deríteni, hogy miként kell olvasnunk Tinódinak a *Cronicában* megjelentetett kottáit. A korábbiaktól lényegesen eltérően értelmezi a zenész módosítójeleit, és analógiák segítségével megpróbálja azt is rekonstruálni, hogy hogyan hangzott a kottában rögzített dallamok (énekszólamok) lantkísérete.

A kötet harmadik része olyan tanulmányokat sorakoztat fel, amelyeknek tárgya a verses epika általában, főként a korabeli, tehát a szűkebb műfaji háttér. Két tanulmány olyan históriás énekeket mutat be, amelyeknek tárgya egy-egy Tinódi által is megénekelte esemény: Lőkös Péter arról a dicsőítő költeményről ír, amelyet Csabai Mátyás ajánlott Dobó Istvánnak. A humanista Csabai Vergilius stílusában, kitűnő latinsággal adja elő az egri ostrom történetét. Munkája nem a haditettek rögzítését tűzte ki célul, éppen ezért nem is szabad rajta számon kérni

>>>>>>>>>>>>

Tinódi részletgazdagságát. Kibővös Kiss Tamás egy német zsoldosnak az 1551-es lippai ostromról és a gyűlölt Fráter György haláláról szerzett versét mutatja be. Nagy kár, hogy a német szöveg itt közölt magyar fordítása erősen pontatlan. A rész talán legérdekesebb tanulmánya Sudár Baláznak az oszmán-török históriás énekekről írt cikke. Nem kevesebb derül ki belőle, mint az, hogy a közhiedelemmel ellentétben nem voltak török Tinódik, a korabeli oszmán epikus költeményeket nem énekelték, az európaihoz hasonló históriás ének pedig csak a 18. században tűnt fel. Létezett azonban énekelt epika a török végeken, mert a hazai várkatonaság többségét kitevő délszlávok a jelek szerint használták a műfajt. Farmati Anna tanulmánya a históriás énekek 17. századi liturgikus továbbélését vázolja fel, különösen az ún. *Pécsi énekeskönyv* kapcsán. Tóth Tünde Arany János *Toldijának*, közelebbről Toldi Miklós figurájának sajtószerű recepcióját mutatja be, a romantikus értelmezéstől az osztályharcos pórsuhancon át egészen a posztmodern impotens óriásgyermekéig. Hasonlatainak skálája az ókori irodalomtól a brazil szappanoperáig terjed, Ilosvai Selymes Péter históriája, Arany forrása azonban csak mellékszólamként jelenik meg. Vajda András tanulmánya távolodik el leginkább Tinódi korától, ám tematikailag mégis jól illeszkedik a kötetbe: tárgya egy erdélyi történelemtanár verses helytörténeti kismonográfiája. A rendhagyó munkát a hivatásos tollforgatók részéről gúnyos kritika érte. A néprajzos azonban arra hívja fel a figyelmet, hogy a verses mű a faluközösségen belül jól betölti funkcióját, írója nem is irodalomnak szánta, hanem ismeretterjesztésnek, lant nélkül, kopogós párrímekkel újítva fel a históriás ének műfaját.

A gazdag tanulmánykötet függeléként Szentmártoni Szabó Géza Tinódi kronológiája zárja, amely nem csupán a lantos életének ismert állomásait és forrásait mutatja be, de ellentmondásosan alakuló fogadtatását is, nem feledkezve meg a szoborállításokról és a kötetet életre hívó tudományos rendezvényekről sem.

Összefoglalóan elmondhatjuk, hogy a könyv sikerrel sorakoztatja fel a Tinódi és históriásének-kutatás újabb eredményeit, és ezek az eredmények gyökeresen változtatják meg a hagyományos képet. Az pedig Csörsz Rumen István szerkesztői munkáját dicséri, hogy a kötet egy-egy a tanulmányok sokfélesége ellenére sem bomlik fel, ellentétben gyatrán ragasztott fizikai valójával, amely az első átlapozás után íveire hullik szét.

Tinódi Sebestyén és a régi magyar verses epika – A 2006. évi budapesti és kolozsvári Tinódi-konferenciák előadásai. Szerk. Csörsz Rumen István, Kriterion Könyvkiadó, Kolozsvár, 2008.

FÜLSZÖVEG

Bálint Tibor:
Zarándoklás a pa-
naszfalhoz. Párhuza-
mos életutak

Kriterion Könyvkiadó, Kolozsvár, 2007.

Az 1978-as eredeti kiadás után 29 évvel újra megjelent a Kriterion Könyvkiadó gondozásában Bálint Tibor kötete. Hogy kötet alatt regény vagy novella(ciklus) értendő, nem dönthető el egyértelműen. A könyv ugyanis, a modern műfajbontó, határokat feszegető kísérletekhez kapcsolódva ellenáll a hagyományos műfajbasorolásnak, és éppen ezáltal válik izgalmassá, sőt, tesz szert többletjelentésekre. Nevezhetjük novellákra bomló regénynek vagy regénnyé összerakható novellisztikus szerkezetek egymásutánjának, de talán legjobban tesszük, ha elfogadjuk, mintegy műfajként és értelmezési keretként, a szerző által felkínált *párhuzamos életutakat*. Az *életutak* sajátos kompozíciója és tartalma szorosan összekapcsolódik, forma és tematika kölcsönösen megerősíti, aláhúzza egymás jelentéseit. A szétbomló regény a (*Zokogó majomból* is átköltözött) hősietlen hősök széteső, töredezett világának ad nyomatékot – a történetek folytonosságát éppúgy megakasztják más történetek, ahogyan el-elvesztik sorsuk, tudatosságuk fonalát a csontig csupaszított figurák. A szövegek nyelvi megformáltságára egyfelől kímélet-

len, éles kifejezés mód jellemző, amely a felfejtődő életek és a mögöttük ásitó Semmi megragadására adekvát eszköznek bizonyul; másfelől ugyanezek a sorok egyfajta mitikus kontextusba, egységbe kerülnek a címadásokban, egyes alakok beszédmódjában uralkodó biblikus hangvétel, a gyakori vallási analógiák, utalások révén. A párhuzamok találkoznak a végtelenben, állítja a matematika. Hogy hol futnak össze a párhuzamos életutak? Talán az írói tudatban, talán a mitizáló hang által megidézett felsőbb hatalom kezében. Talán a könyv és olvasója a végtelen.

*Tehén a barikádon.
Indiai elbeszélések.*

Szerk. Greskovits Endre
Pallas-Akadémia Könyvki-
adó, Csíkszereda, 2008.

A válogatás, amely a XX. század indiai novellairódalmából nyújt ízelítőt, több szempontból is premiernek számít: a hindi, bengáli, urdu, gudzsaráti, indiai angol elbeszélő irodalom itt szereplő darabjai mind – és ebben áll a kötet egyik fő érdeme – csak eredeti nyelvből (a közvetítő nyelv kizárásával) fordított művek, azonkívül itt jelenik meg először magyarul közvetlen fordítás gudzsaráti nyelvből. Az olvasó érdeklődésére azonban nemcsak ezért tarthat számot, maguk az alkotások is izgalmasnak mutatkoznak, mind formájukat, mind tematikájukat tekintve. A novella ugyanis – amint azt Bangha Imre oxfordi hindi nyelv- és irodalomtanár, a szövegek válogatója az előszóban kifejti – import műfaj Indiában; a klasszikus ind irodalom számára még ismeretlen, csak a XIX. század végén jelenik meg, sajátosan ötvözve az európai technikát az indiai tartalmakkal. Ez a kettős, hagyományokhoz és újításhoz-modernséghez való egyidejű kötődés, két világhoz tartozás tartalmi szinten is visszaköszön a kötetben, hol kibékíthetetlen ellentétként, törvényszerű szembenállásként, hol megmosolyogtató párhuzamossággént, hol pedig termékeny egybeszővődésként. A kötet írásai ennek megfelelően hangvételben is nagy változatosságot mutatnak, találkozhatunk lírai és drámai hanggal, derűvel és iróniával, mitikus hangulattal egyaránt. Az antológia bevallott célja: a képzeletünkben élő színes, ezerarcú és titokzatos India képét újabb árnyalatokkal gazdagítani, tükrözni vagy legalábbis felvillantani ezt a számos kulturális, nyelvi, vallási gyökérből táplálkozó sokszínűséget. Úgy hisszük, ez sikerült neki.

BORSOS JÚLIA-GYÖNGYI

Kerékpárral a semmibe

A világ nagyon egyszerű ahhoz, hogy egyszerű legyen. Ilyen és ehhez hasonló paradoxonok is megfordulhatnak a néző fejében, ha megnézi a Kolozsvári Állami Magyar Színház *Három nővér* című előadását. A Tompa Gábor által rendezett Csehov – darabban ugyanis látszólag egyszerű helyzetek bonyolítják a szereplők életét, mert minden, ami természetesen működhetne – működésképtelenné válik. Ilyen a három nővér élete is. Egy évvel apjuk halála után még mindig az apa óriási, vagy az emlékeikben óriásira nőtt alakja határozza meg mindennapjaikat. Erre utal az előadás elején a színpad közepére helyezett óriási kabát, amely mellett a három nővér eltöprel, kisszerűvé, már-már jelentéktelenné válik. A cselekvés férfias keménysége eltűnik a családi házból a tábornok halála után, és ez nem csupán a nővérekre (Olga: Kali Andrea; Mária: Kézdi Imola; Irina: Péter Hilda), de Andrejre, a fiúra (Hatházi András) is igaz.

Az úri ház kiművelt szellemű, túlságosan is kifinomult lakói képtelenek arra, hogy uralják a környezetet, ami elvileg, gazdasági és szellemi értelemben is egy alsóbb társadalmi lépcsőfokon helyezkedik el. Éppen ezért az előadás úgy is felfogható, mint kórkép, amelyből egyértelműen kiviláglik, hogy az elit átadja helyét és a hatalmat a szellemi és társadalmi értelemben is alsóbb rétegeknek. A szellem, az apa szellemének felhajtó ereje nélkül Prozorovékra csak a süllyedés, a lassú halál vár.

Tompa Gábor rendezése, innen nézve, felszínre hozza a csehovi szöveg mélyén rejtőző olyan értelemezési lehetőségeket is, melyek szerint a három nővér tulajdonképpen a cselekedni vagy nem cselekedni, lenni vagy nem lenni hamleti kérdésével szembesül, és az apa szellemi értelemben való elvesztése miatt (ők maguk távolítják el azt, a színpad, vagyis az életük középpontjából) szükségesszerű, hogy a nemcselekvés és a nemlét irányába haladnak a továbbiakban. De a néző az előadás kezdetén még nem is sejteti, nem fogalmazódhat meg ez benne így. Egyelőre csak három fiatal nőt lát, akik igyekeznek fenntartani a korábbi élet formáit ám azok egyre inkább leépülnek az előadás folyamán. Csebutikin (Dengyel Iván) egyre részegebb és szemtelenebb, Andrej adósságot adósságra halmoz, ám a romlást mégis egy kívülről érkező erő teszi végzetessé és egyér-

telművé, a nagyon is férfiasan határozott Natalja Ivanovna (Skovrán Tünde).

A három törékeny nővér a mai világ főléjük magasodó faragatlan, műveletlen, erőszakos képviselőjével találja szemben magát, és nem találhatnak ellenszert, védekezési módszert e feltörekvő, gátlástalan energiával szemben. A három nővér cselekvésképtelensége, e cselekvésképtelenség hangsúlyozott színpadi megjelenítése a mellékszereplőknek, a lendületesebben megnyilvánuló külvilágnak biztosít fontosabb szerepet. Így történhet meg az, hogy a három címszereplő szinte elhalványul a mellékszereplők között. Az elhalványulást itt nem a színpadi jelenlét hiánya vagy a nem kellőképpen átgondolt szerepmegformálás okozza, az előadás egészében érzékelhető, hogy itt a há-

rom nővérré ható erők játsszák a főszerepet, a gépezet, amellyel nem tudnak küzdeni, amit képtelenek uralni. Még Irina sem képes elindulni Moszkvába, a párba-jozni készülő Tuzenbachot sem próbálja megállítani, ha nem is a szavak, de legalább a gesztusok szintjén, ellentétben Másával, aki a szó szoros értelmében, ha néhány pillanatra is, de felveszi a harcot, belekapaszkodik Versinyinbe (Bogdán Zsolt), ám az elmenekül, halad tovább a maga útján. Sokatmondó az, hogy Olga ülve, maga elé nézve próbál harcba szállni Natalja Ivanovnával, nem igazi szembenézés, szembaszállás ez sem.

Ezért válik Tuzenbach (Bodolai Balázs) az előadás egyetlen minden értelemben pozitív és ugyanakkor cselekvő hőisévé, hiszen ő az, aki megvált a katonaságtól, hogy eszméi és érzelmei által vezetve valóban új élethez kezdjen, ő az, aki valóban a három nővér világához tartozik és a másik, feltörekvő, durva világgal szembeszáll. Bodolai Balázs finoman romantikusra vett szerepmegformálása energiákkal telített, Szoljonijjal szemben mindig is képes érzékeltetni, hogy társadalmi

THEÁTRUM

rangban felette áll és Szoljonij kénytelen meghátrálni minden esetben. A szalon, az úri ház világában gyakorlatilag nincs ellenfele, bár korban és katonai rangban Versinyin fölötté áll, a szalon világában mégis egyenrangúak. Jó példa erre az a jelenet, amikor egy üvegajtó két oldalán egymás szavába vágva filozofálnak.

A fentiekben a cselekvésképtelenségről, a pusztulásról, a magasabb, műveltebb, kifinomultabb világ pusztulásáról, a három nővér lassú süllyedéséről esett szó, ám az előadás nem csak a tragikumról szól, hiszen a drámai felhangok mellett számtalan humoros, vidám, nézőkacagtató jelenet színezi az előadást. Ezek közül szinte minden esetben megmosolyogtató, nevetető az Orbán Attila által megformált Kuligin, aki fecskéfarkú öltönyével, burleszk gesztusaival, üdítő humort visz az előadásba, akárcsak a nagyszerű, bohócparósként is értelmezhető Molnár Levente (Fedotyik) és Sinkó Ferenc (Rode), akik grimaszaikkal, cirkuszi bohóctréfákba illő szaladgálásukkal az előadás komikus vonalát erősítik. De a komikus maszk mögül mindhármuk esetében előbukkan a tragikum is, mert Kuligin olyannyira esetlen, hogy még az őt felszavazó Versinyinnel is képes kezét fogni.

Versinyinnél, Csebutikinnál is érzékelhető, hogy a színészek felerősítik a szerepben rejlő komikus vonásokat, ám a komikum felé hajló előadás visszajára fordul a drámai, szürreális záróképben, amely szinte szükségszerű, ha az előadás egészét visszapörgetve, felfigyelünk arra, hogy a tragikumot és komikumot finoman ötvöző színpadi realitásba, miként szüremkednek be a különböző, szürreális felé hajló elemek, mint az apa hatalmas kabátja, vagy a szalon falán elhelyezett tájkép, amelynek háttérében a szereplők is felsejlenek olykor. A zárójelenetben ugyanis az új generáció, amelyhez Tuzenbach is tartozott, angylaszárnyakkal ékesen kerékpározik tovább, a pusztulásba, a semmibe. Egy egész generációról és annak pusztulásáról is szól tehát ez az előadás, egy olyan generációról, mely nélkül a három nővér teljesen magára marad – szemben a lassú pusztulással, a feltörekvő faragatlanok uralma alatt.

KARÁCSONYI ZSOLT

Csehov: Három nővér. Kolozsvári Állami Magyar Színház. Rendező: Tompa Gábor. Dramaturg: Viksy András. Díslettervező: Both András. Jelmeztervező: Carmencita Brojboiu. A dramaturg munkatársa: Bíró Eszter. Szereplők: Hatházi András, Skovrán Tünde, Kali Andrea, Kézdi Imola, Péter Hilda, Orbán Attila, Bogdán Zsolt, Bodolai Balázs, Bíró József, Dengyel Iván, Molnár Levente, Sinkó Ferenc, Barkó György, Kakuts Ágnes, Györgyjakab Enikő, Szűcs Ervin. Zenekar, katonák, tűzoltók: Balla Szabolcs, Buzási András, Galló Ernő, Fogarasi Alpár, Laczkó Vass Róbert, Farkas Loránd, Albu István, Köllő Csongor.

KÓDEX –

A hatvanas évek végére eljutottak már hozzánk Franz Kafka, Sartre, Camus, Ionesco, Beckett, Mrożek, Cocteau művei, éjszakába merülve vitattuk az abszurd és az egzisztencializmus sugalmazásait; mindez azonban egyrészt a cenzúra túréhatárán mozgott, másrészt nem egészen a „mienk” volt. Ekkor lépett be a világunkba, mondhatni, teljes nagyságában Páskándi Géza. (...)

Mi tagadás tehát: ahhoz, hogy egy író maradéktalanul meghódítsa az egyetemi ifjúság szívét, lelkét, szellemét, szükség volt erre az elképesztő termékenységre, az állandó, szinte türelmetlen és ingerlő, szakadatlanul provokáló jelenlétre is; ami minket illet, a szöveg által megvalósuló jelenlétre. Éjszakai vitáinkban ezeknek az írásoknak az újdonságát firtattuk, az eredetiségét elemeztük. Bár valójában (ma, irodalomtörténeti távlatból is tényként rögzíthetem) fölemelő pillanatokat éltünk meg, remekműveket termő légkörben: Sütő András már megírta az *Anyám könnyű álmot ígért*, Bálint Tibor a *Zokogó majom* eposzát és világirodalmi szintű elbeszéléseit, Szilágyi István már kísérletezett a provincia lehetetlenségét ábrázoló novellákkal, Székely János még nem adta ki az útját a halk szavú, filozófiai mélységű költészetnek, Kányádi hangnemváltással és klasszikus értékű versekkel férközött a szívünkbe (és sorolhatnám tovább a remekírókat); szerettük, talán értettük is ezeket a műveket – csak hogy elsősorban nem bennünket szólítottak meg. Hogyan próbáljam megfogalmazni, utólag visszatekintve: túlságosan is egyetemes értékük és üzenetük volt. Páskándi viszont mintha egyenesen hozzánk fordult volna. Megkísérlem távoli, nem félreérthető példával szemléltetni: Arany János klasszikus értékét senki sem vonja kétségbe (valójában még az elődök között finnyásan válogató Ady sem), de a formai, esztétikai tökély – lelkesedni vágyó fiatalok számára – egy idő után fárasztó lehet; Petőfi, még ziláltabb, csiszolatlanabb pillanataiban is, felizzítja az olvasó hangulatát, és ösztönösen is táborot szervez maga köré. Valami ehhez hasonló történt velünk, amikor Páskándi (nem mindig klasszikus tökélyre törekvő) szövegeit olvastuk. Ne feledjük: közvetlenül az amerikai hippimozgalm és beatirodalom, a franciaországi diáktüntetések után vagyunk, a happening és a performance korszakában, amelyből azért Erdélybe is beszüremkedett valami legalább az olvasmányélmények szintjén. Minket, kolozsvári diákokat pedig, ha hosszú hajjal, szakállal elkapnak az utcán, rabomobillal szállítanak a rendőrségre, és elveszik a személyi iratainkat, mindennek előtt a könyvtári belépőnk: mi vagyunk a munkás, paraszt és értelmiségi származású új osztályellenség. Erre a léthelyzetre nincs reflexiója az imént említett erdélyi remekműveknek, de a Nyugat felől beoldalgó abszurd sem rólunk szól: egy távoli, számunkra ismeretlen polgári világról, ahol állítólag éppen kiüresedőben vannak az emberi kapcsolatok. A mi körünkben egyáltalán nem üresednek ki az emberi kapcsolatok, viszont a totalitarizmusra törekvő kommunista diktatúra, az egyre erőteljesebben nacionalista hatalom semmiféle megértésre vagy párbeszédre nem hajlandó. Nos, Páskándi abszurdoidjainak kellett világra jönniük ahhoz, hogy egyetértő módon találkozhassunk a mi nagy bajunkat és hiányérzetünket kifejező szövegekkel. Magyarán: az abszurdoidot kegyelmi ajándékként kaptuk Páskánditól.

Szász László: Hogyan (nem) találkoztam Páskándi Gézával? Hitel, 2008./8.

— INDEX —

ZENE – A CSENDEN TÚL

A zeneszerző sokadik élete

Sokáig, talán örökké élünk utódainkban, műveinkben, tet-teinkben, hírünkben, a rólunk szőtt legendákban vagy éppen mítoszokban. Amikor családfánkat vizsgáljuk, hosszan visszamenve az időben EZT az örök létet kutatjuk. Amikor felfedezzük, hogy egy műben szellemi rokonaink kezenyoma is megérződött, boldogan fedezzük fel, hogy ők bennünk élnek, és azt is, hogy mi már az ő világukban is benne foglaltatunk. Ezt amolyan permanens inkarnációként éljük meg: mindig voltunk, mindig leszünk. De létezik a szellemi reinkarnáció is: évtizedek vagy évszázadok múlva jelenkezhet valaki, aki egy korábbi alkotóhoz kapcsolódva annak szinte hű képmása lehetne, vagy éppen az is. A nagy műremek-hamisítók között biztosan akad ilyen is, nemcsak nagystílű szélhámos. Kár, hogy olyan keveset foglalkozunk ezekkel a furcsa zsenikkel, akik oly tökéletesen azonosulnak egy időben, korszakban távoli alkotóval. Gondolataimhoz egy nemrégiben hallott zenedarab-részlet és a tévéképernyőn olvasott érdekes névadott impulzust. A névadóján ismeretlen volt számomra: UCCELLINI. A sokféle olasz INI-végződésű név közül bizonyára valamelyik, már ismert szerző – Bellini, Rossini, Puccini. Bizonyára rosszul olvastam le a nevet a képernyőről. Legnagyobb csodálkozásomra megtaláltam ezt az új nevet az 1931-ben kiadott Szabolcsi-Tóth *Zenei lexikonban*: Don Marco Uccellini 17. századi olasz hegedűművész és zeneszerző, 1639–67 között kiadott számos kamaraműve az olasz hangszeres zene javához tartozik – értékeli életművét a lexikoncikk írója. Ez a „felfedezésem”, Tamási Áron „rendes feltámadásához” hasonlóan „rendes zeneszerzői reinkarnáció” is lehetne, hiszen a mű az alkotó szellemi énjének megtestesülése, és évszázadokkal későbbi megszólaltatása újra élővé varázsolja szellemét, személyét.

Böngészem a lexikon U-betűs címszavait, zeneszerzőket keresek. Mint ahogyan várható volt, nagyon kevés U-betűs nevet találok: Unger Herman, német zeneszerző, zeneíró, sz. 1886; Usandizaga José, spanyol zeneszerző, 1879–1915;

Usiglio Emilio olasz karmester és zeneszerző, 1841–1910; Ulendal Alexander, németalföldi zeneszerző, csak halála évét közli a lexikon, 1581; a leginkább ismert Umlauf Ignaz osztrák zeneszerző, 1746–1796. Ki tudja, hallok-e valamit ezekről a maguk korában ismert, népszerű alkotók műveiből, vagy végleg a „csenden túl” maradnak számomra is?

Hatalmas alkotói energia működik minden történelmi korszakban. Rendkívül nagyszámú alkotó hoz létre műveket, amelyek az idő folyamán sodrában hol a felszínre kerülnek, hol a mélybe süllyednek. Energiatékozlás volna ez a sok – néha kárba vesztett fáradságnak tűnő – munka? Mi lesz a jelen műveivel? Bele kell számítanunk a feledés (néha túl gyors feledés!) tényét is műveinkbe? Lehet-e úgy alkotni, hogy már eleve számolunk a művek le- (és el-)tűnésével? Soha a zenetörténet folyamán nem dolgoztak az alkotók oly vehemens energiapazarlással, mint manapság. A „mindent bele” valóságos kényszerre, alkotói krédóvá vált. És mindez azt a sokszor elhallgatott vagy éppenséggel túlhangsúlyozott célt kívánja szolgál- ni, hogy a mű a jövőben éljen tovább. „Majd a jövő században megértik” gondolata kísérti a mai alkotót. Majd jön valaki, mint most e sorok írója, és reinkarnál egy zeneszerzőt; egyik művét vagy éppen a teljes életművét. Új gondolat – a 19. században kezdett elterjedni – a „halhatatlanságnak alkotni”. Szűk ezer évig szinte egyetlen szerző sem gondolt erre komolyan. Értették, érezték az élet parancsát: a mindenkor jelennek dolgoztak. Nem sajnálták az energiátékozlást: ezerszámra írták, alkották műveiket, ÉLTÉK AZ ALKOTÁS ÖRÖMÉT. Mi, most, itt a 21. század küszöbén egyébre sem gondolunk, mint a fizikai és szellemi hosszú életre. Küzdünk érte minden erőnkkel, fizikai és szellemi gyógyszerekkel. Injekciózzuk műveinket is, bebalzsamozzuk őket, legszívesebben ma- uzóleumot építenénk számukra. Aki teheti, ezt meg is teszi. Életünk minden pillanatában: CÉLUNK A JÖVŐ.

TERÉNYI EDE

HOL-

Szőcs István 80 – *Album amicorum* címmel születésnapra kerül sor a kolozsvári Gaudeamus könyvesboltban szeptember 22-én Szőcs István publicista, színikritikus születésnapja alkalmából. Az ünnepelttel Köllő Katalin és Dávid Gyula beszélgetett, Kötő József méltatta.

A szabadság diszkrét bája: írószervezetek Közép-Európában 1989 előtt és után címmel rendezett nemzetközi konferenciát a Magyar Írószövetség Budapesten szeptember 19–20. között. Romániából Orbán János Dénes és Mircea Dinescu vett részt a tanácskozáson. Szlovéniai magyar és szlovén alkotók, szlovák, cseh, lengyel írók és a vendéglátók öt képviselője mondta el véleményét a változásokról.

Szeptember 26-án a budapesti Közép-Európai Egyetemen *Fikció és realitás között. Közép-európai írók dilemmái* címmel rendeztek nemzetközi irodalmi fórumot. A találkozó célja a kortárs közép-európai írók sarkalatos problémáinak és az előttük álló kihívásoknak a megvitatása volt.

A *Parnasszus* című magyarországi költészeti folyóiratot mutatták be szeptember 27-én 19 órától a kolozsvári Bulgakov Kávéház Irodalmi

Szalonjában. A lapból Szentmártoni János költő, Székelyhidi Zsolt író, zenész, Tolvaj Zoltán költő, esszéista és Turczy István, a *Parnasszus* alapító szerkesztője olvasott fel.

A Magyar Dráma Napja alkalmából a marosvásárhelyi Nemzeti Színház Kistermében Csép Zoltán dramaturg beszélgetett Kovács András Ferencel és Király Kinga Júliával.

Október 20–21-én, kétnapos rendezvénysorozat keretében került sor Janus Pannonius egykori pécsi püspök, jeles humanista, költő újratemetésére a Pécsi Bazilikában. A temetés előtt emlékkonferenciát tartottak Pécsen, a bazilikában felravatalozott koporsó előtt pedig tiszteletüket fejezhették ki a látogatók.

Az évad legjobb magyar drámájának járó díjat Térey János vehette át *Asztalízene* című színművéért szeptember 22-én, a Magyar Dráma Napján, a budapesti Új Színházban. Az ünnepségen a Nyílt Fórum Szálinger Balázs *Kalevala* című alkotását ismerte el Vilmos-díjjal, míg a Szép Ernő-jutalmat szintén Térey János kapta ugyanazon darabjáért és eddigi drámaírói munkásságáért, illetve Szálinger Balázs ígéretes pályakezdő drámaíróként.

—MI

Compania Națională Loteria Română SA sprijină financiar programele Uniunii Scriitorilor din România dedicate Centenarului Societății Scriitorilor Români.

A Román Nemzeti Lottó Társaság Rt. anyagilag támogatja a Romániai Írók Szövetségének azon ünnepi megemlékezéseit, amelyeket a Szövetség a Román Írók Társasága Centenáriumára alkalmából rendez.

Epitheton ornans II.

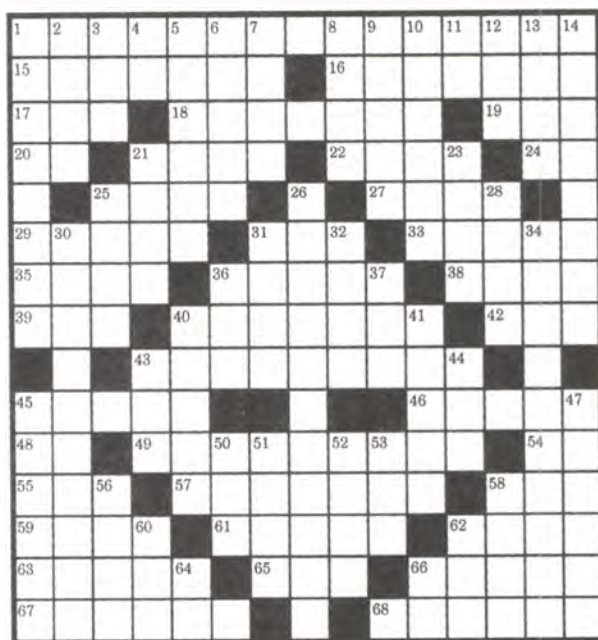
VÍZSZINTES

1. George Bernard Shaw ragadványneve. 15. Roham, ostrom. 16. Testgyenesítő, testigazító. 17. Időegység. 18. Álomba ringat. 19. ... szakadtából: teljes erejéből. 20. A molibdén vegyjele. 21. Tollhibát ejt. 22. Szag, illat (latin). 24. Csak félig! 25. Kocka, latinul. 27. Sörétfém. 29. Papiros igéje. 31. Zavartan kel! 33. Talján. 35. Az első ember! 36. Rendeletben meghatároz. 38. Női becenév. 39. A Solaris írója (Stanislaw). 40. Ragyog egy ..., Tamási regénye. 42. Tömerdek. 43. Nádor. 45. Fizetésből összeget visszartart. 46. Savanykás mártás. 48. Antik római aprópénz. 49. Meggyőzve valamire rávesz. 54. A rétre. 55. Hajnalszín. 57. Fogai közt nagy ívben kiköp. 58. Hízelgő szavak. 59. Dugi ..., horvát sziget. 61. Erette. 62. Filmszínház. 63. Eleai ..., ókori görög filozófus. 65. Vattaszálak! 66. Filmet moziban leforgat. 67. Támadás a vár bevételéért. 68. Város Palesztinában, a Jordán völgyében.

FÜGGŐLEGES

1. Porlaszt. 2. A francia kártya egyik színe. 3. Bécsi nagyszülő! 4. Éjfél. 5. Mesterkelt kedveskedéssel enyeleg. 6. Különböző színű, tányér alakú virág. 7. München folyója. 8. Hüros japán hangszer. 9. Madrid legnagyobb képtára. 10. Túltasító. 11. Olasz folyó. 12. Kissé rápirít! 13. Német város a Saale folyó partján. 14. Bőkezűen osztogat. 21. Zseblámpa áramforrása. 23. Rock and ..., zene és tánc. 25. Igen bizony! 26. Arany János ragadványneve. 28. De, franciául. 30. Zavarás, bosszantás. 31. ... Kazan, filmrendező. 32. Monori ..., színésznő. 34. Kellemesen mulatja az időt. 36. Spanyol, svéd és luxemburgi gépkocsijel. 37. Kuroszava filmje. 40. ... venatici, a Vadászkutyák csillagkép latin neve. 41. Vízimadár. 43. Arcon csattan! 44. Sapienti ..., a bölcsnek elegendő. 45. Könyvet forgató. 47. Éles, magas hangon kiáltó. 50. Három elem! 51. Szigetlakó nép. 52. Az utolsó magyar királyné. 53. Robbanószer rövid neve. 56. Eredményen gyengít. 58. Botond beceneve. 60. Időszak. 62. Bátorodik. 64. Japán drámai műfaj. 66. Képző, a -va párja.

BOTH LÁSZLÓ

A Helikon 18. számában közölt Epitheton ornans I. című rejtély megfejtése: A matematika fejedelme; Az isteni költő.

TÁMOGATÓINK:

Romániai Írók Szövetsége
Nemzeti Kulturális Alap

nka
Nemzeti Kulturális Alap

Kolozsvár Város Tanácsa
Szülőföld Alap
Communitas Alapítvány

Főszerkesztő: SZILÁGYI ISTVÁN
Főszerkesztő-helyettes: KARÁCSONYI ZSOLT
Felelős titkár: SIGMOND ISTVÁN

Főmunkatárs: KIRÁLY LÁSZLÓ
LÁSZLÓFFY ALADÁR
SZŐCS ISTVÁN

Szerkesztőség:
DEMETER ZSUZSA: kritika
MÓZES ATTILA: próza

PAPP ATTILA ZSOLT: társelmélet
NAGY MÁRIA: olvasás-szerkesztő
RÁKOSSY TIBOR: műszaki szerkesztő

Számlátartó: NAGY MÁRIA; nyomtatja a Miskolci Református Sajtóközpont; felelős vezető: TONK ISTVÁN
A szerkesztőség címe: 400217 Cluj-Napoca, str. Câmpeni 13. Postafiók 245; telefon: (004) 0264 431690; telefon/fax: (004) 0264 431 577; villámposta: kvarti.helikon@gmail.com
A HELIKON alapítványi támogatással jelenik meg — kiadja a ROMÁNIAI ÍRÓK SZÖVETSEGE ISSN 1220-6288 Honlap: www.helikon.ro